

eConferences
Scientific conferences platform

**МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
АКАДЕМИЧЕСКИХ НАУК**

OpenAIRE

OJS
OPEN JOURNAL SYSTEMS

doi

zenodo

OPEN ACCESS

г. Улан-Удэ

Международная конференция академических наук

Декабрь 2021

Конференция была включена в разные
индексации:

Декабрь 2021

MUNDARIJA | TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

HADIS ILMI VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI.....	4
Marg'uba In'omovna Haydarova.....	4
Muxammadjonova Shoxzodaxon Bahromjon qizi	4
CRUPOSIS PNEUMONIA.....	9
Kholbayev Akbar Yuldashevich.....	9
Jurayev Bakhtiyor Madaminovich	9
Yarov Umidullo Azamovich	9
Karimov Soatmumin Khudoiberdiyevich.....	9
ФИЗИКАДАН АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ ДАРСЛАРИДА ТАБАҚАЛАШГАН ТАЪЛИМДАН ФЙДАЛАНИШ	12
Имомов Обиджон Эламонович	12
МУҲАММАД ЮСУФ АДАБИЙ МЕРОСИДА МИЛЛИЙ ТУЙҒУЛАР ИФОДАСИ.....	16
Тожиматов Расулжон Ғанижонович	16
Тожиматова Мадинабону Умиджон қизи.....	16
Ҳолмуродова Нигора Ғанижоновна.....	16
ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA RAQAMLI PEDAGOGIKANING IMKONIYATLARI	25
Ashurov Jasur Djuraevich.....	25
SPECIFIC FEATURES OF GROUP WORK IN TEACHING ENGLISH.....	27
Khaliqova Muhayyo	27
USE OF INTERACTIVE METHODS IN DEVELOPEMENT OF LANGUAGE SKILLS	30
Khalikova Muhayyo	30
YURTIMIZDA UZUMCHILIK SOHASIGA DOIR AMALGA OSHIRILGAN YANGILIKLAR.UZUMCHILIK SOHASIGA KLASTER TIZIMINING JORIY ETILISHI.....	33
A.Ch.Anvarbekova, A.Abdurahimova	33
ЎЗБЕКИСТОНДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ҚАТАҒОН СИЁСАТИНИНГ ЎЗБЕК ХОТИН- ҚИЗЛАРИГА ТАЪСИРИ.....	36
Ахророва Азиза Нигмановна	36
KOUCHING –PSIXOLOGIK MASLAHAT	39
Almardonova Salomat Bobonazarovna	39
Rustamova Yulduz Adham qizi.....	39
КАКИМ ДОЛЖЕН БЫТЬ СОВРЕМЕННЫЙ УЧИТЕЛЬ?.....	43
Каршиева Наргиза Мардишеровна	43
БИНАРНАЯ СОПОЛИМЕРИЗАЦИЯ АКРИЛОНИТРИЛА	46
Махкамova Латофат Кобил кизи	46
Максумова Ойтура Ситдиқовна	46
Муталов Шуҳрат Аҳмаджоновиқ.....	46
ТАЪЛИМ -ИЖТИМОЙ РИВОЖЛАНИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ.....	49
Рўзиев Бобошер Ўсаровиқ	49
METHODS OF DEPICTING THE RELIEF OF THE PLACE DURING COMBAT OPERATIONS	53
Ergasheva Yulduz Khalilovna	53

LINGUOCULTURAL FEATURES OF CHILDREN'S POETRY (BASED ON ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)	57
Muattar Temirova	57
Muqaddas Qodirova.....	57
ИЗУЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВО А. С. ПУШКИНА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	58
Турсунова Розия Хатамовна	59
CHOLG`U IJROCHILIGIDA INNOVATSIYA USLUBIDAN FOYDALANISH YO`LLARI.....	62
Husanova Muyassar Chapayevna	62
Alimova Saboxat Zarifovna.....	62
ISSIQLIK QABUL QILUVCHI QUYOSH KALLEKTORLARINING TUZILISHI VA TURLARI..	67
E.Z. Imamov Sh.A.Ashirov X.B. Erkinov	67
ADABIYOTNING HAYOTIMIZDAGI AHAMIYATI.....	72
Sotliqova Barchinoy Alisherovna.....	72

HADIS ILMI VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI**Marg'uba In'omovna Haydarova****QDPI fakultetlararo pedagogika va psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi.****Muxammadjonova Shoxzodaxon Baxromjon qizi****QDPI 3-kurs kimyo yo'nalishi talabasi**

Islom dini ta'limoti asoslarini yorituvchi Qur'on Karimdan keyingi asosiy manba hadis hisoblanadi. Hadislarni to'plash va ularga muayyan tartib berish asosan VIII asrning ikkinchi yarmidan boshlanib, uni eng bilimdon, turli fan asoslarini mukammal o'rgangan, katta hayotiy tajribaga ega bo'lgan kishi (muhaddis)lar tartib bergan. VIII-XI asrlarda to'rt yuzdan ortiq muhaddis hadis ilmi bilan shug'ullangan. Mazkur bilimlarni o'rganishning o'ziga xos yo'nalishi bo'lib, «hadis ilmi» nomi bilan yuritilgan. Keyingi yillarda Muhammad Alayhis-salomning hayoti, faoliyati hamda uning diniy-axloqiy ko'rsatmalarini o'z ichiga olgan hadislar, Imom Ismoil al-Buxoriyning "Al-jome' as-sahih" («Ishonarli to'plam»), "Al-adab al-mufrad" («Adab durdonalari»), Imom Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziyning "Ash-SHamoil an-nabaviya" asarlari nashr etildi. "Hadis" yoki "Sunna" so'zlari bir ma'noni anglatib, Rasulullohning hayoti va faoliyati hamda diniy va axloqiy ko'rsatmalari haqidagi rivoyatlardan iborat.

Islom dini ta'limoti asoslarini yorituvchi Qur'on Karimdan keyingi asosiy manba hadis hisoblanadi. Hadislarni to'plash va ularga muayyan tartib berish asosan VIII asrning ikkinchi yarmidan boshlanib, uni eng bilimdon, turli fan asoslarini mukammal o'rgangan, katta hayotiy tajribaga ega bo'lgan kishi (muhaddis)lar tartib bergan. VIII-XI asrlarda to'rt yuzdan ortiq muhaddis hadis ilmi bilan shug'ullangan. Mazkur bilimlarni o'rganishning o'ziga xos yo'nalishi bo'lib, «hadis ilmi» nomi bilan yuritilgan. Keyingi yillarda Muhammad Alayhis-salomning hayoti, faoliyati hamda uning diniy-axloqiy ko'rsatmalarini o'z ichiga olgan hadislar, Imom Ismoil al-Buxoriyning "Al-jome' as-sahih" («Ishonarli to'plam»), "Al-adab al-mufrad" («Adab durdonalari»), Imom Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziyning "Ash-SHamoil an-nabaviya" asarlari nashr etildi. "Hadis" yoki "Sunna" so'zlari bir ma'noni anglatib, Rasulullohning hayoti va faoliyati hamda diniy va axloqiy ko'rsatmalari haqidagi rivoyatlardan iborat.

Muhammad alayhissalomning ibratli ishlari, e'tiqod, poklik va insonga xos ma'naviy-axloqiy xislatlarni ifodalovchi so'zlari, pand-nasihatlari uning nomi bilan bog'liq hadislarda mujassamlangan. Muhammad alayhissalomning ibratli ishlari, e'tiqod, poklik va insonga xos ma'naviy-axloqiy xislatlarni ifodalovchi so'zlari, pand-nasihatlari uning nomi bilan bog'liq hadislarda mujassamlangan.

Hadislar dastlab yozib borilmagan. Payg'ambar Muhammad Alayhis-salom

arab bo'lmagan kishilarning hadislarini Qur'oni Karim oyatlari bilan adashtirib yuborishlaridan cho'chib, hadislarining yozib borilishiga ruxsat etmaganlar. Biroq payg'ambar Muhammad Alayhis-salom huzurida sahoblar bo'lib, ular Rasuli akramdan eshitgan hadislarini yodlab borganlar. Jumladan, hazrati Abu Hurayra ana shunday mo'tabar kishilardan biri bo'lib, hadislarini mukammal yodlab borgan. Abu Hurayra tomonidan qayd etilgan hadislar to'g'ri, ishonarli (sahih) hadislar hisoblangan.

VIII-IX asrlar hadis ilmining rivojlanishida "oltin davr" hisoblanadi. Bu davrga kelib, Islom ulamolari tomonidan hadislarining qay darajada to'g'riligi, ularning qanday manbalarga tayanilib to'planganligi jiddiy tadqiq etila boshlandi. Chunki ba'zi soxta, ishonchsiz hadislar ham paydo bo'la boshlagan, ularni tekshirib, asl hadislarini tiklash va yozma ravishda qayd qilish zamon talabi bo'lib qolgan edi. SHuning uchun ham birinchidan, hadislarini yoddan biluvchi haqiqiy, bilimdon, o'tkir mulohazali kishilarning asta-sekin kamayib ketayotganligi, ikkinchidan, hadislarining haqiqiy, ishonarli, ya'ni sahihlarini saqlab qolish maqsadida ular tekshirilib, asl holiga keltirib, yozib yig'ila boshlangan. Ana shu tarzda hadis ilmi rivojlana boshlagan.

VIII-IX asrlar hadis ilmining rivojlanishida "oltin davr" hisoblanadi. Bu davrga kelib, Islom ulamolari tomonidan hadislarining qay darajada to'g'riligi, ularning qanday manbalarga tayanilib to'planganligi jiddiy tadqiq etila boshlandi. Chunki ba'zi soxta, ishonchsiz hadislar ham paydo bo'la boshlagan, ularni tekshirib, asl hadislarini tiklash va yozma ravishda qayd qilish zamon talabi bo'lib qolgan edi. SHuning uchun ham birinchidan, hadislarini yoddan biluvchi haqiqiy, bilimdon, o'tkir mulohazali kishilarning asta-sekin kamayib ketayotganligi, ikkinchidan, hadislarining haqiqiy, ishonarli, ya'ni sahihlarini saqlab qolish maqsadida ular tekshirilib, asl holiga keltirib, yozib yig'ila boshlangan. Ana shu tarzda hadis ilmi rivojlana boshlagan.

Islom olamida oltita ishonchli to'plam (as-sahih as-sitta) eng nufuzli manbalar sifatida e'tirof etilgan.

Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy 194 (810) , - 256 (870)

Imom Muslim ibn al-Hajjoj 206 (819), - 261 (874)

Imom Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziy 209 (824), - 279(892)

Imom Abu Dovud Sulaymon Sijistoniy 202 (817), - 275(880)

Imom Ahmad an-Naso'iy (215 (830), - 303 (915)

Imom Abu Abdulloh Muhammad ibn YAzid ibn Mo'jja 209 (824), - 273(886)

Ushbu manbalarning mualliflari IX asrda yashab ijod qilgan quyidagi muhaddislar bo'lganlar. Muhaddislar tomonidan yaratilgan va ishonarli manbalar deya e'tirof etilgan "Al-kutub as-sitta" ("Olti kitob") quyidagilardan iborat. Abu Abdulloh

Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy tomonidan yozilgan “Al-jome’ as-sahih” asari. Imom Muslim an-Nishopuriy (Imom Muslim ibn al-Hajjoj) tomonidan yozilgan “As-sahih” asari. Imom ibn Mojja tomonidan yozilgan “Sunnan”. Imom Abu Dovud Sulaymon–Sijistoniy tomonidan yozilgan “Sunnan” asari. Imom Muhammad ibn Iso at-Termiziy tomonidan yozilgan “Aj-jami al-kabir” asari. Ahmad an-Nasoiy tomonidan yozilgan “Sunnan”.

Imom Ismoil al-Buxoriy

“Sahih” yo’nalishining asoschisi eng yetuk va mashhur muhaddis Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriydir. Imom Ismoil al-Buxoriy hadis ilmida “Amir-ul-mo”minin”, “Imom al-muhaddisiyn” (“Barcha muhaddislarning peshvosi”) degan sharafli nomga sazovor bo’lgan. U 810 yilning 13 mayida (ba’zi manbalarda 810 yilning 20 iyulida) (hijriy 194 yil shavvol oyining 13 kuni) Buxoroda tug’ilgan. Go’dakligida otadan yetim qolgan. Dastlabki savodini maktabda chiqargan, 10 yoshidayoq arab tilida yaratilgan kitoblar yordamida hamda roviylardan og’zaki ravishda eshitish asosida hadislarni yodlay boshlagan. Alloma hadis ilmini zo’r ishtiyoq va katta qiziqish bilan o’rgandi. Abdulloh ibn al-Muborak, Vaqi’ ibn Jarroh kabi olimlar tomonidan to’plagan hadislarni yod olgan, shuningdek, hadis rivoyatchilari xususida so’z yuritilgan bahslarda ishtirok etgan.

Imom Ismoil al-Buxoriy juda boy ijodiy meros qoldirgan. Uning “Al-jome’ as-sahih” (“Ishonchli to’plam”), “Al-adab al-mufrad” («Adab durdonalari»), “At-tarix al-kibor” (“Katta tarix”), “At-tarix as-sag’iyr”, (“Kichik tarix”), “Al-qiroatu xalfa-l-Imom” (“Imom ortida turib o’qish”), “Vaf’ul-yadini fi-s-saloti” (“Namozda ikki qo’lni ko’tarish”) kabi asarlari mavjud bo’lib, ularning qo’lyozmalari bizgacha yetib kelgan. Ammo “At-tarix al-avsat” (“O’rta tarix”), “At-tafsir al-kabir” (“Katta tafsir”), “Al-jome’ al-kabir” (“Katta to’plam”), “Kitob-ul-hiba” (“Hadya kitobi”) nomli asarlari ham bo’lganligi ma’lum, biroq ular bizgacha yetib kelmagan. SHubhasiz, yuqorida nomlari qayd etib o’tilgan asarlarining eng yirigi, shoh asari “Al-jome’ as-sahih”dir. Bu asar “Sahih al-Buxoriy” nomi bilan ham dunyoga mashhur.

Imom Ismoil al-Buxoriy juda boy ijodiy meros qoldirgan. Uning “Al-jome’ as-sahih” (“Ishonchli to’plam”), “Al-adab al-mufrad” («Adab durdonalari»), “At-tarix al-kibor” (“Katta tarix”), “At-tarix as-sag’iyr”, (“Kichik tarix”), “Al-qiroatu xalfa-l-Imom” (“Imom ortida turib o’qish”), “Vaf’ul-yadini fi-s-saloti” (“Namozda ikki qo’lni ko’tarish”) kabi asarlari mavjud bo’lib, ularning qo’lyozmalari bizgacha yetib kelgan. Ammo “At-tarix al-avsat” (“O’rta tarix”), “At-tafsir al-kabir” (“Katta tafsir”), “Al-jome’ al-kabir” (“Katta to’plam”), “Kitob-ul-hiba” (“Hadya kitobi”) nomli asarlari ham bo’lganligi ma’lum, biroq ular bizgacha yetib kelmagan. SHubhasiz, yuqorida nomlari qayd etib o’tilgan asarlarining eng yirigi, shoh asari

“Al-jome’ as-sahih”dir. Bu asar “Sahih al-Buxoriy” nomi bilan ham dunyoga mashhur.

4 jilddan iborat mazkur kitobda payg’ambarimiz Muhammad Alayhis-salom hadislaridan tashqari, islom huquqshunosligi, islom marosimlari, axloq-odob, ta’lim-tarbiya, tarix va etnografiyaga oid ma’lumotlar ham berilgan. Unga 600 ming hadisdan 7275 ta eng “sahih” hamda 4000 ta takrorlanmaydigan hadislar kiritilgan. Bó kitob Islom ta’limotida Qur’oni Karimdan keyingi asosiy manba hisoblanadi.

4 jilddan iborat mazkur kitobda payg’ambarimiz Muhammad Alayhis-salom hadislaridan tashqari, islom huquqshunosligi, islom marosimlari, axloq-odob, ta’lim-tarbiya, tarix va etnografiyaga oid ma’lumotlar ham berilgan. Unga 600 ming hadisdan 7275 ta eng “sahih” hamda 4000 ta takrorlanmaydigan hadislar kiritilgan. Bó kitob Islom ta’limotida Qur’oni Karimdan keyingi asosiy manba hisoblanadi.

Imom Ismoil al-Buxoriyning “Al-jome’ as-sahih” asarining bir jildiga odob-axloq masalalarini yorituvchi hadislar jamlangan bo’lsa, “Al-adab al-mufrad” (“Adab durdonalari”) nomli asarda ham ijtimoiy turmushda hamda insonlar o’rtasida o’zaro munosabatlarni tashkil etish chog’ida amal qilinishi lozim bo’lgan odob-axloq qoidalari borasida yanada batafsil ma’lumotlar berilgan. Ushbu asar 644 bobda bayon etilgan 1322 ta hadisni o’z ichiga olgan.

Hadislarda insonning kamolotga erishishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar ifoda etilgan bo’lib, ushbu fazilatlar sirasiga o’zgalarga mehr-oqibat ko’rsatish, saxiylik, ochiq ko’ngillik, ota-ona, kattalar va qarindoshlarga nisbatan muruvvatli bo’lish, ularga g’amxo’rlik qilish, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug’lash, halollik, poklik, do’stlik, oliyjanoblik, rahm-shafqatlilik, kamtarlik, rostgo’ylik va vijdonlilik kabi xislatlar kiritiladi. Bundan tashqari, insonning o’zini yomon illatlardan tiyishi, yaxshilik sari intilishi kerakligi borasidagi pand-nasihatlari ham o’z aksini topganki, bularning barchasi Qur’oni Karimda qayd etilgan ko’rsatmalarga asoslanilgan va komil insonni shakllantirishda asosiy mezon bo’lib xizmat qiladi.

Hadislarda insonning kamolotga erishishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar ifoda etilgan bo’lib, ushbu fazilatlar sirasiga o’zgalarga mehr-oqibat ko’rsatish, saxiylik, ochiq ko’ngillik, ota-ona, kattalar va qarindoshlarga nisbatan muruvvatli bo’lish, ularga g’amxo’rlik qilish, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug’lash, halollik, poklik, do’stlik, oliyjanoblik, rahm-shafqatlilik, kamtarlik, rostgo’ylik va vijdonlilik kabi xislatlar kiritiladi. Bundan tashqari, insonning o’zini yomon illatlardan tiyishi, yaxshilik sari intilishi kerakligi borasidagi pand-nasihatlari ham o’z aksini topganki, bularning barchasi Qur’oni Karimda qayd

etilgan ko'rsatmalarga asoslanilgan va komil insonni shakllantirishda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi.

CRUPOUS PNEUMONIA

Kholbayev Akbar Yuldashevich

Termez branch of the Tashkent Medical Academy

**Assistant of the Department of Infectious Diseases, Dermatovenereology,
Tuberculosis**

Responsible for phthisiology, akbar2585@mail.ru

Jurayev Bakhtiyor Madaminovich

Director of Surkhandarya Regional Center for Tuberculosis and Pulmonology

Yarov Umidullo Azamovich

Termez branch of the Tashkent Medical Academy,

**Assistant of the Department of Infectious Diseases, Dermatovenereology,
Tuberculosis**

Karimov Soatmumin Khudoiberdiyevich

Termez branch of the Tashkent Medical Academy,

**Assistant of the Department of Infectious Diseases, Dermatovenereology,
Tuberculosis**

Annotation: The thesis discusses croupous pneumonia, its development, clinical course and treatment.

Keywords: croupous pneumonia, etiology, phthisiologist, latent, prodromal period.

A typical form of croupous pneumonia is observed in preschool and school-age children, rarely occurring in children 1–3 years of age and in children under one year of age. Allergic reactivity is of great importance in the pathogenesis of croupous pneumonia, which occurs in an organism sensitized to pneumococci prone to hyperergic reactions. The low incidence of croupous pneumonia in breast-fed children is explained by the lack of sensitization to pneumococci at this age.

In children, croupous pneumonia does not affect all children in the lungs, and the foci of inflammation may be in several segments. In children, croupous pneumonia is located in the upper and lower part of the lungs. Clinical manifestations: The disease begins without a sudden ORI, with a rise in body temperature to 39-40°C, headache, sudden change in general condition, cough "rusty" balm, in the chest pain The prodromal period lasts up to several hours. Many patients complain of pain in the right hip area and around the umbilicus at the onset of the disease. This type of pneumonia is characterized by damage to the lower part of the right lung and is associated with a viscerovisceral reflex. The child suffers from shortness of breath, increased heart rate, fever, one

side of the chest lags behind in breathing, abdominal excursion is free, there is no tension in the abdominal wall, which leads to the right direction to the doctor.

In some preschool children, the onset of the disease is accompanied by high body temperature, headache, vomiting, nausea, muscle tension in the neck, clonic seizures, the symptoms of which are reminiscent of the clinical picture of meningitis. This course of pneumonia occurs when the pathological process is located in the upper part of the right lung.

On examination, the patient is observed cerebral palsy, pale skin, redness of the cheeks, glare of the eyes, dry lips, herpes on the lips and wings of the nose, shortness of breath, the involvement of auxiliary muscles in breathing. At the onset of pneumonia, the lumbar vertebrae appear to be sunken, with the shoulders protruding anteriorly and laterally.

Examination reveals that one side of the chest is left behind during respiration and that the lower extremities of the lungs are restricted, vibration is reduced, bronchophonia is increased, the skin is tense, and a reduced tympanic sound over the affected area is detected. In the first hours of the disease, breathing changes, characterized by short and painful cough, mucus, secretion of glassy sputum. The child feels pain in the side when taking a deep breath. Later, the body temperature is maintained at a high level, the cough becomes more intense, painful and painful, shortness of breath increases, cyanosis, swelling of the face and lips are detected. After 2-3 days, physical examination reveals bronchial breathing, percussion sounds, irregular soft crepitating wheezing. Sometimes the whistling is heard later.

Extrapulmonary changes are also observed during the outbreak of croupous pneumonia: cardiovascular system (dependence of heart sounds, dilated heart rate, mild systolic murmur, decreased vascular tone - hypotension); nervous system (insomnia, headache, changes in joint and skin reflexes); in the liver (enlargement and pain), in laboratory tests - impaired detoxification function); in the kidneys (minor albuminuria, sometimes erythrocyturia and cylinduria). Clinical blood tests show leukocytosis, neutrophilia, left shift of the formula, increased ECG. X-rays reveal shadows with a hearth.

Passage. The duration of the disease in children depends on the therapy and the reactivity of the organism. The patient's condition gradually improves, coughing begins in wet children, but coughing with "rusty" balm, which is typical for adults,

is rare. The crepitating wheezes heard at the beginning of the disease disappear (crepitatio indux), then are heard during the recovery period of pneumonia (crepitatio redux). Crupose pneumonia may be atypical, accompanied by underdeveloped primary clinical symptoms or bilateral development of the process. Classical croupous pneumonia has become less common in adults and children in recent years as a result of early treatment with antibiotics.

Consequences. Early treatment in croupous pneumonia ends well.

References:

1. Uchqun o'g'li, B. S. (2021). BLOOD DISEASES IN SURKHANDARYA REGION, THEIR CAUSES AND PREVENTION. International Engineering Journal For Research & Development, 6(ISPCIEI), 2-2.
2. Abdullayevich, B. E., & Uchqun o'g'li, B. S. (2021). TRANSITIONAL FEATURES OF ACUTE HERPETIC STOMATITIS IN CHILDREN AND MODERN APPROACHES TO TREATMENT. World Bulletin of Public Health, 1(1), 1-3.
3. Uchqun o'g'li, B. S. Bulvar And Pseudobulbar Syndrome. International Journal on Integrated Education, 3(11), 19-22.

**ФИЗИКАДАН АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ ДАРСЛАРИДА
ТАБАҚАЛАШГАН ТАЪЛИМДАН ФОЙДАЛАНИШ**

Имомов Обиджон Эламонович

Қарши муҳандислик-иктисодиёт институти

“Физика ва электроника” кафедраси ўқитувчиси

Тел.: 91 464-77-27, e-mail: Imomov_1985@bk.ru

Аннотация. Ушбу мақолада олий таълим муассасалари бўлажак муҳандисларини физикадан амалий машғулотларида табақалашган ёндошувасосланиб ўқитишнинг лойиҳавий моделларни ишлаб чиқиш орқали уларнинг касбий компетенцияларини ривожлантириш тамойиллари келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: парадигма, дидактик тамойил, синергетик тамойил, методология, концепция, нозизиқли таълим траекториялари, дифференциал таълим, инновацион таълим.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗНОГО ОБУЧЕНИЯ ПО ФИЗИКЕ НА
ПРАКТИЧЕСКИХ КЛАССАХ**

Имомов Обиджон Эламонович

КарМИИ Преподаватель кафедры физики и электроники

Тел.: 91 464-77-27, e-mail: Imomov_1985@bk.ru

Аннотация. В статье представлены принципы развития профессиональных компетенций будущих инженеров высших учебных заведений путем разработки проектных моделей обучения, основанных на дифференцированном подходе к практическим занятиям по физике.

Ключевые слова: парадигма, дидактический принцип, синергетический принцип, методология, концепция, нелинейные траектории обучения, дифференциальное обучение, инновационное образование.

USE OF DIFFERENT LEARNING IN PHYSICS IN PRACTICAL CLASSES

Имомов Обиджон Эламонович

Teacher of the Department of Physics and Electronics, QarMII

Тел.: 91 464-77-27, e-mail: Imomov_1985@bk.ru

Annotation. This article presents the principles of developing the professional competencies of future engineers of higher education institutions through the development of project models of training based on a differential approach to practical training in physics.

Keywords: paradigm, didactic principle, synergetic principle, methodology, concept, nonlinear learning trajectories, differential education, innovative education.

Амалий машғулотларни ҳам фаол шаклда ташкил этиш мумкин. Буларга қуйидагилар киради:

Лойиҳалаш методи - "талабаларнинг мустақил режалаштирилган ва аста-секин мураккаброқ амалий вазифаларни бажариш жараёнида билим ва кўникмаларни эгаллайдиган таълим тизими".

Лойиҳа методида муҳим муаммони амалий ёки назарий ҳал қилиш учун талабалар томонидан мустақил, лекин ўқитувчи раҳбарлигида бажариладиган ишларнинг мураккаб тадқиқот, лойиҳалаш, графика ва бошқа турларини кўриб чиқиш мумкин [3].

Шуни таъкидлаш лозимки, лойиҳалаш методи ҳам фаол, ҳам интерфаол таълим методларига тегишлидир.

Портфолио-талабаларнинг ўқув-билув фаолияти натижалари билан ишлаш технологияси ёки "талабаларнинг касбий ривожланиши ёки ўқув дастурига мувофиқлиги нуқтаи назаридан муайян вақтда баҳоланадиган асарлар тўпламидир" [1].

Ўйин методи – муайян амалий вазиятларни ёки талабаларнинг тайёргарлик даражаси билиш даражасини эмас, балки "пассив ҳолатдан – билимдан – фаолликка – фаолликдан кўникмага ўтказиш" имконини берувчи муносабатлар тизимини қайта яратишда талабаларнинг биргаликдаги фаолиятининг фаол шаклидир [2].

- Тренинг-муайян тизимда мавзу бўйича бир-бири билан бирлаштирилган турли машқ ва ўйинлар мажмуаси бўлиб, талабаларнинг фаол ижтимоий позициясини бошқалар билан самарали ҳамкорликни, янги касбий билим, кўникма ва малакаларни шаклланишига имкон беради.

- Кейс-технология – профессионал соҳада пайдо бўладиган ноаниқлик билан тавсифланиб аниқ амалий вазиятларни таҳлил қилишда ёшланилади.

Маърузада келтирилган назарий материални ўзлаштириш даражасини текшириш имконини берувчи кириш назорати ўтказилгандан сўнг талабаларга физикавий масалаларни индивидуал суръатда (якка тартибда ва жуфтликда), доскадаги тўғри ечимларни таҳлил қилган ҳолда ёки таҳлил қилмаган ҳолда ҳал қилиш таклиф этилади. Амалий дарс якунида ўқув материалининг жорий сифат назорати табақалаштирилган вазифалар ёрдамида ташкил этилади ва мураккаблик даражаси қанчалик юқори бўлса, бу физик масалани ҳал қилиш учун мантиқий операцияларни

бажариш керак ва мураккаблик даражасини танлаш талабалар учун мустақил ва ихтиёрийдир.

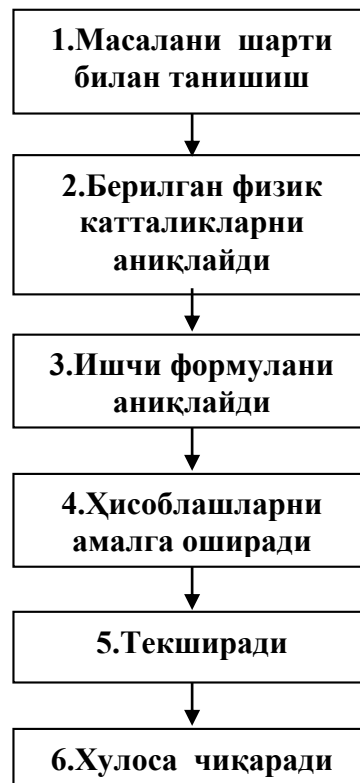
Интерфаол таълим бошқалардан биров фарқ қилади, бу фарқлар ва интерактив таълим нима эканлигини батафсил кўриб чиқамиз.

Интерфаол ўқув курсларида ўқитувчилар интерактив доска ёрдамида интерактив ўқитиш усулларида ёки компьютер тақдимотлар ёрдамида ўқув материалларини тақдим этишни афзал кўришди (86% атрофида).

Интерфаол (interaction-ўзаро таъсир) деб маълум гуруҳ ичида талабаларнинг ўзаро муносабатига асосланган ўқитиш усуллари тушунилади.

Интерфаол таълим - "ўқувчининг ўқув муҳити, ўқув тажрибаси майдони бўлиб хизмат қиладиган ўқув муҳити билан ўзаро муносабатига асосланган ҳолда ўрганиш" ёки "мулоқот орқали биргаликдаги фаолиятда билим олинадиган қўшма таълим жараёни сифатида тушунилади" [2].

Ўқитишнинг психологик назариясида интерфаол таълим инсон муносабатлари психологиясига асосланади. Интерфаол таълим технологиялари ўқув фаолиятининг субъектлари сифатида ўқитувчи ва талаба ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик жараёнида билим олиш, кўникма ва малакаларни шакллантириш йўллари сифатида қаралади. "Интерфаол таълимнинг моҳияти шундаки, у нафақат идрок, хотира ва диққат жараёнларига, балки биринчи навбатда ижодий фикрлаш, хулқ-атвор ва мулоқотга асосланади" [2].

"Ақлий ҳужум" - "бу жамоа олифига саволлар бериши, мисол ва қарама-қаршиликлар муаммони ечишнинг жамоавий

усулидир. Ўқитувчи дарс давомида муаммоли вазиятлар яратади. Уларни муҳокама қилиш жараёнида талабалар муаммони ҳал қилишда фаол иштирок этадилар" [1].

Синектика методи-қиёслаш ва ўхшатишларни жалб қилиш усули бўлиб, инсоннинг тафаккур кенглиги, тасаввурининг тўлиқлиги ва битмас-туганмас тасаввурни талаб қилувчи ғояларни ишлаб чиқаришнинг такомиллашган методидир. Метод аналогия ва метафоралардан фойдаланишга қаратилган операцион механизмларда ўқитишни ўз ичига олади.

Кейс методидан фойдаланиш натижаси нафақат билим, балки касбий малакани шакллантиришга йўналтирилган касбий кўникмалар ривожланади.

Шундай қилиб, талаба биринчидан, ўқув мунозарасини ўтказиш вариантларининг хилма-хиллигига асосланиши ва қисман акс этиши, иккинчидан, уни ўтказиш усуллариининг ўзига хос хусусиятларини билиши лозим.

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, ўқув мунозарасини тайёрлаш ва ўтказиш жараёни талабалар ва ўқитувчилар учун жуда кўп вақт талаб этади. Бинобарин, бу ихтисосликка нисбатан бакалавриат ўқув режаси давомийлигининг камайишига, шунингдек, алоҳида фанларни ўрганиш ва ўқув ахборотларини ихчамлаштириш учун сарфланадиган вақтнинг қисқаришига мос келмайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Смолкин, А.М. Методы активного обучения: [Метод. пособие для преподавателей и организаторов проф. и экон. обучения кадров] / А. М. Смолкин. – М.: Высш. шк.,1991. – с. 175

2. Психология и педагогика /Под ред. Абульхамовой К.А., Васиной Н.В., Лаптева Л.Г., Слостенина В.А. – М.: «Совершенство»,1998.

Турсунов Қ.Ш., Тошпўлатов Ч.Х. Физика таълими технологияси. Методик қўлланма. –Қарши, Насаф, 2012.

**МУҲАММАД ЮСУФ АДАБИЙ МЕРОСИДА МИЛЛИЙ
ТУЙГУЛАР ИФОДАСИ**

Тожиматов Расулжон Ғанижонович

Наманган муҳандислик-қурилиш институти

“Ўзбек тили ва адабиёти” кафедре ўқитувчиси

Тожиматова Мадинабону Умиджон қизи

Наманган давлат университети 2-курс магистранти

Ҳолмуродова Нигора Ғанижоновна

Андижон вилояти Балиқчи туманига қаршли

7-умум таълим мактаби инглиз тили ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада лингвистик тушунча ҳамда лирика, этимология, метафора, метонимия, лингвопоэтика сифатида муҳокама қилинади асосий тил ва ички кечинмалар билан бирга маданиятни ҳам тушунишдир. Бу орқали мақолани ҳар томонлама таҳлил қилишга тил муҳитининг табиати ва ўзига хос хусусиятларини аниқлашда ёрдам беради.

Аннотация: В этой статье обсуждаются лингвистические концепции, а также лирика, этимология, метафора, метонимия, лингвопоэтика, а также понимание языка, а также базовый язык и внутренние переживания. Благодаря этому всесторонний анализ статьи помогает определить характер и особенности языковой среды.

Annotation: This article discusses the linguistic concept as well as lyric, etymology, metaphor, metonymy, lingvopoetics is the understanding of culture along with basic language and inner experiences. Through this, a comprehensive analysis of the article helps to determine the nature and specific features of the language environment.

Калим сўзлар: Лингвопоэтика, лирика, этимология, метафора, метонимия,

Ключевые слова: Лингвопоэтика, лирика, этимология, метафора, метонимия,

Keywords: Linguopoetics, lyrics, etymology, metaphor, metonymy,

Маълумки, лирик кечинманинг таркибини фикр ва ҳис ташкил этади. Фикр ва ҳис муносабатларини В.Г.Белинский ўзининг этимологик маъносига кўра, танимиз, жисмимиз, қонимизга тегишли. Ҳис ва сезгиларнинг ўзаро тафовути шундаки, кейингиси танимизда бирор моддий жисм таъсирида қўзғолган жисмоний сезги. Шу сабабли ҳам қандайдир ҳисоб-китоб ёки қуруқ мулоҳазалар билан машғул бўлган одам ҳиссётидан тўлқинланиб, ларзага тушаркан, қўлини кўкраги ёки юрагига маҳкам босиб олади. Чунки кўкрагида нафаси бўғилади, чунки кўкраги

қисади, кенгаяди, ёнади ва совқотади, чунки юраги орзиқади, титрайди, депсиниб уради; шунинг учун ҳам у чекинади ва қалтирайди, қўлларини кўтаради, бутун танини бошдан-оёқ қайноқ тер қоплайди, сочлари тикка туриб кетади. Бинобарин, асар фикрчан, бироқ ҳиссиётдан маҳрум бўлиши мумкинлиги жуда тушунарли; бундай ҳолда, ўша асарда поезия бўлармикин? Аксинча, асарда ҳис бор экан, фикр бўлиши муқаррарлиги ҳам жуда тушунарли бир ҳол. Табиийки, ҳис теран бўлган жойда фикр ҳам теран бўлади ва аксинча..., деб изоҳлайди.

Халқ шоири Муҳаммад Юсуф ижодида лирик “мен” кечинма ва поетик фикрни бирлаштиришга хизмат қилади. Навоийнинг:

*Назмки, ҳам суврат эрур хуш анга,
Зимнида маъни даҳи дилкаш анга.*

Мисраларида “назм зимни” (ичи, мағзи) даги дилкаш маъни... лирик кечинманинг таркибини ташкил этади. Бу тартиб икки элемент – фикр ва ҳисдан иборат бўлиб, яхлит ҳолда эҳтиросли фикр деб аталади. Негаки “назм зимни” даги “маъни” (фикр) “дилкаш” бўлишлиги учун у эҳтиросга ўраб берилиши керак.

Шундай қилиб лирик кечинмада фикр ва ҳиссиёт қоришиқ яшайди. Бугина эмас, улар бир-бирининг мағиз-мағизига шундай сингиб кетадики, ажратиб кўришнинг иложи бўлмай қолади. Бу ажралмас бирлик – бутунлик лирик кечинманинг моҳиятини ташкил этади. Аммо такомилдаги лирик кечинманинг юзага чиқиши учун яна бир нима талаб этилади. Биз – ўқувчи бевосита кечинма шаклида берилган эҳтиросли фикр (ёки фикрий эҳтирос) нинг шаклланиш усули, ривожланиш жараёнини кузатиб боришимиз шарт. Ана шу ҳолда “мен” ифодасида кечинма – образ яхлит, таъсирчан ҳолда юзага чиқади. Буни асослаш учун Муҳаммад Юсуфнинг “Бешинчи ўғил” шеърига разм соламиз. Ушбу шеърда онадан ажраган бола қиёфаси¹ гавдаланади. Ўғил онадан ажраган. Уни бутун борлиғи билан соғинади. Соғиниш – мавзу. Соғиниш шеърда етакчи лирик кечинма. Унинг воситасида ўғил образи очилиши керак. Бироқ ўз онасини соғинган ўғилни шеърда яхлит, биратўла кўра олмаймиз. Етакчи лирик кечинма – соғиниш бирданига бўй чўзмайди. У бизнинг кўз ўнгимизда шаклланади, ҳаётий қайтарилмас бир жараён сифатида ривожлана боради. Биз уни мушоҳада этамиз. Шу сабабли ҳам ишонамиз. Унинг оқимида соғинаётган ўғил қиёфасини кўриб турамыз. Бу қиёфа тобора равшанлаша бориб, қалбимизга абадий қолади:

Етмиш юлдуз ёғилиб,

¹ Муҳаммад Юсуф. Сайланма. “Шарк” НМАК Бош таҳририяти, Т.2002, -Б. 23

*Ярим ойча тўлолмас,
Етти янга йиғилиб,
Битта она бўлолмас.
Она тирик эшикка
Ғурбат яқин йўлолмас.
Менинг эса бағрим қон,
Вайронаман Онажон...*

Лирик кечинма юкини кўтарган юрак онани қумсаётганини намоён эта бошлайди. Фикр онани қўмсаш орқали яна қайсидир томонга етаклаётгандек бўлади:

*Гарчи биз ёш, ғўр эдик,
Сиз бор – биз ҳам зўр эдик,
Бир майизни беш ўғил
Тенг бўлишиб ер эдик.
Гоҳ талашсак, ҳақ сўзни
Онам айтсин дер эдик.
Тушми энди у замон,
Ҳайронаман Онажон...*

Ўғил онани соғинишдан, қўмсашдан ташқари, яна қандайдир бир туйғуни, ниманидир қаттиқ истаётганини, бу истак эса армонли эканлигини сеза бошлаймиз. Шоир бизга ўша ниманидир англатмоқни кўрсатиш учун ҳам воқеадан чекиниб, лирик қаҳрамон турган жойдан ортга қараб етаклайди. Бу ортга қайтиш ўғилнинг ёшлик, беғуборлик дамларини кўз олдимиздан ўтказди:

*Тирик юрса волиданг
Тоққа кучинг етаркан.
Онанг ўлса, бошингдан
Офтоб ўтиб кетаркан.
Жиндеккина алам ҳам
Тоғдек ботиб кетаркан.
Кўксим тўла минг армон,
Тўлғонаман Онажон.*

Шоир бизни шундай руҳий ҳолатга солиб қўядики, биз ҳам меҳр-мурувватсиз саҳрода лирик қаҳрамон билан бирга азобланаётгандек бўламиз. Ҳаттоки энг яқин кишиларни ҳам бир-бирига меҳр оқибатли бўлишга чорлаб турувчи ёки шу меҳр нури билан таъминлаб турувчи ёлғиз онаизор эканлигига тан берамиз. Шоир мисраларда оналарнинг болаларга бўлган тенг меҳри сабабли қўёшга ўхшатган бўлса, оламдан ўтгандан сўнг

эса уй қоронғу тунга ўхшаб қолади. Қоронғу тун эса азобли. Азоб ҳисларни жунбушга келтиради. Ғалаён кўтарган ҳисларнинг тонглари бефайздир. Уйида ҳаловатини йўқотган ўғил “Фариштасиз остонаман”, дея ҳолатини намоён этади:

*Кўнгил ўзин тутинган,
Бир меҳрибон қўмсайди.
Дунёда бир одамга
Сиринг айтиб бўлсайди.
Онасизни дўсти ҳам,
Душмани ҳам алдайди.
Айтинг ахир, мен кимга
Ишонаман Онажон?..*

Ҳа, мана энди ўғил қўмсаган, шоир айтмоқчи бўлган ниманидир топгандек бўламиз. Бу “ниманидир”, яъни ака-ука, дўсту ёрлар орасидаги меҳр-оқибат. Демак, ўғил фақат онани эмас, балки ўзи учун яқин инсонлар орасидаги меҳрни ҳам қўмсайди, уни ахтаради. Лирик қаҳрамон ҳамма оналарга хос бўлган одатий ҳолдан келиб чиқиб, онанинг болага бўлган меҳрини қўмсайди. Бундай меҳрни ҳеч кимдан топа олмай бутунлай зулматда қолгандек ҳис этиб, ўзини зиё истаб бир ёруғлик илинжида “зор қақшаётган парвонага” ўхшатади. Албатта, бу парвоналик, соғинч ўтидан ёнаётган етим боланинг ноласи эди. Қўмсаш, соғинч нақадар чексиз ва буюк бир муҳит эканлигини ҳис қилар эканмиз, лирик қаҳрамоннинг кенг дунёга сиғмай тор бешикни қўмсаётганлигини кўрамиз.

Дарҳақиқат, Муҳаммад Юсуф назмиётидаги лирик қаҳрамон руҳияти ифодасида макон ва замон бирлиги ярқ этиб кўриниб туради. Шунинг учун ҳам унинг шеърлари ўзбек миллатининг юрагига жуда яқин. Унинг лирик қаҳрамонлари замон ва макон бирлигида уйғун ҳолда ўз миллий қиёфасида, халқона тарзда кечинма ва туйғуларини ифода қила олган. Бу эса ижодкорнинг ҳақиқий миллий туйғулар ифодаси мужассамлашган бадииятни ярата олиш истеъдоди ва иқтидорига эгалигидан далолатдир.

Бизнинг кунларимизда адабиётнинг халқчиллиги масаласига эътибор бир қадар урфдан қолгандай туюлади. Чунки “халқчил” лик шўро замонида синфийлик билан изоҳланар, бир халқнинг ўзи “бизники” ва “душман” тоифаларга ажратиларди. Гўё “меҳнаткаш” ва “эзувчи” ларнинг ҳар бирида алоҳида-алоҳида адабиёт мавжуд бўлади, деган ғайриилмий назарияга асосланилар эди. Агар биз халқчилликни халқ ва миллатни англаш, бадиий асарларда унинг руҳини акс эттириш, сўз санъатини нисбатан кенгроқ аудитория маънавий оламига яқинлаштириш тарзида тушунсак, бу

терминни асл маъносида изоҳлаган бўламиз. Зотан, тушунарли, самимий ифодагина қалбга йўл топади. Элнинг фикр-туйғу ва иродасини бирлаштиришга кўмаклашади. Умумхалқ аҳамиятига эга бўлган ижтимоий адабий идеалларга йўналтиради. Масалан, ўзи кўтараётган муаммолар нечоғлик муҳимлиги, қанчалар кенг ва теран эканини англаган шоир Муҳаммад Юсуф мустақиллик даври ижтимоий- маънавий ҳаётига фаол таъсир этишга уринди. Бу ҳол унинг дунёқараши, фаолсафий эстетик концепсияси истиқлол ғояларига ҳамоҳанглигини кўрсатади. Элимиз шоир кўнгил кўзгусида ўзини, ўзлигини кўрди. Ҳаётининг манзараларини ҳис этди. Олис ва яқин тарихимизга шу ботиний нигоҳ билан боқиб кўрди. Ёш авлод эса, юксак идеалларга талпинишни ўрганди. Чунки, Муҳаммад Юсуф шеърлятида миллий колорит жилвалари бадий юксак пафосда куйланган. Қолаверса, унинг битикларида шакл, мазмун, оҳанг жиҳатидан фолклорга яқинлик ёрқин кўриниб туради. Бадий умумлашмаларида ҳам беғубор соддалик ва самимият кўзга ташланади. Шу боисдан ҳам шоир лирик мероси ва унинг лирик қаҳрамонини мустақиллик даври идеалларидан, халқимиз неча минг йиллар давомида орзулаган мақсад интилишлардан ажратиш мумкин эмас.

Аслида, бадий ижод қайси кўринишда, яъни хоҳ оғзаки, хоҳ ёзма шаклда бўлмасин, у ўзининг халқчиллигини намоён қилсагина халқ севган асарларга айланади. Адабиётда халқчиллик тушунчасининг мазмуни шундаки, у ўзида халқ руҳини, халқнинг энг илғор хусусиятларини қамраб олади. Халқчиллик ҳақида рус танқидчиси В.Г.Белинский шундай фикр билдирганди: "...агар халқчиллик деганда бирор халқ, бирор мамлакат одамларининг хулқ-атворини, урф-одатларини ва характерли хусусиятларини ҳаққоний тасвирлашни тушунадиган бўлсак, халқчиллик чинакам бадий асарнинг зарур шартидир. Ҳар қандай халқнинг ҳаёти фақат унинг ўзига хос шаклларида намоён бўлади, бинобарин, ҳаёт тасвири ҳаққоний бўлса, у халқчил ҳамдир".

Йирик ўзбек бадиият назариётчи олими И.Султон ҳам халқчиллик тушунчасига алоҳида эътибор берар экан уни қуйидагича таъриф этади: "Халқ манфаатларини у ёки бу даражада ифода эта билган асар халқчилдир. Бу халқчилликнинг бош критерийси (ўлчовидир). Халқчилликнинг яна қуйидаги элемент ёки ташқи аломатлари мавжуд:

а) адабиёт ва санъат асарининг халққа тушунарли воситалар билан яратилиши;

б) ёзувчи ижодининг халқ ижоди билан чамбарчас алоқаси; фолклорда учрайдиган сюжетлардан, тасвир воситаларидан, қаҳрамонларни

тавсифлаш усулларида ва ҳоказолардан фойдаланиш;

в) адабиёт ва санъат асарида меҳнаткаш халқ ҳаётининг ва халқ ҳаётида ижобий рол ўйнайдиган қаҳрамонларнинг тасвирланиши;

г) адабиёт ва санъат асарида муаллиф мансуб бўлмаган “бегона” халқлар ҳаётини объектив тасвирининг мавжудлиги, яъни ёзувчи ижодининг халқлар тенглиги ва дўстлиги руҳи билан суғорилган бўлиши”.

Профессор Т.Бобоев эса халқчиллик тушунчасини таърифлар экан, уни санъат ва адабиётнинг бадиийлигини белгиловчи муҳим фазилатлардан бири деб эътироф этади. Шу қаторда “...халқ учун аҳамиятли бўлган ҳаётий масалаларни ўртага қўйиш, халқ ҳаётининг энг муҳим томонларини акс эттириш, меҳнаткашларнинг порлоқ орзу-умидларини ва идеалларини ифодалаш” халқчилликнинг муҳим тамойили нуқтаи назаридан ёндашади, умуминсоний дунёқарашни ва ғоявийликни намойиш этади.

Муҳаммад Юсуф “Халқ бўл, элим” шеъри орқали халқ онгига бирдамлик, ҳамжиҳатлик, ҳамфикрлик каби ғояларни сингдиришга интилади. Бу ҳаракат шеърнинг бош пафосига айланган. Ушбу шеър халқни бирдамликка чорлаши билан ажралиб туради. Шоир Муҳаммад Юсуф эса элни халқ бўлишга чорлаб тарихнинг аёвсиз ғилдираги остида топталиб келган, собиқ Иттифоқ даврида ўзининг кимлигини ҳам унутмаган элини, халқ бўлиб яшашига умид кўзи ила қарайди. Халқ бўлиб бирлашган ва яшаган даврларини эса бир-бир эслатади:

Қадим юртга қайтсин қадим наволарим,

Қумлар босиб қуримасин дарёларим.

Алломишга алла айтган момоларим

Руҳини шод этай десанг – халқ бўл, элим.

Шоирнинг лирик қаҳрамони ўзи истагандек мустақил, озод юртда яшар экан, бу юрт унга завқ бағишлайди. Халқини бу эрдан дарёдек жўшишини, мустақилликдан завқланишини хоҳлайди. Эрк шодиёнасини халқ байрамларига айланишини чин дилидан истайди. Бу истак эса халқ байрамларида ўзи хоҳлаганидек халқнинг севинч кўз ёшларига айланади.¹

Шеърга сингдирилган бош ғоя элни халқ бўлишга чорлашдир. Бу ғоядан келиб чиққан ҳолда айтиш мумкинки, кишиларнинг азалий орзуси лирик “мен” ифодасида рамзий образлардан фойдаланиш натижасида халқчиллик касб этган. Муҳаммад Юсуф лирикасининг кўзга ташланиб турувчи асосий фазилати унинг етуклигидир. Бу етуклик аввало Муҳаммад Юсуф шеърларининг равон ва қўйма, композицион жиҳатдан пухта ва тугалланган бўлишида кўринади. Бу жиҳатдан “Райҳон” шеъри айниқса, характерлидир. Шоир ҳар бир банднинг, ҳар бир мисранинг бениҳоя

мазмундор бўлишидан, илгари сураётган ғояни ёрқин ифодалашга хизмат этишидан ташқари, унинг ниҳоятда равон ва мусиқий бўлишига ҳам эришади:

*Райҳон, айланай райҳонингдан сенинг,
Ойқабоқ гўзалим, жонингдан сенинг.
Кулиб кўкларингдан тушмайсан, қара,
Ой ўтса уялар ёнингдан сенинг.*

“Райҳон” шеъри қолипловчи композиция асосида яратилган. Бу композицион услубига кўра, шоир асар бошланишида тасвирланган манзарага ёхуд шароитга асарнинг охирида яна қайтади. У одатда шоирга поетик асарни композицион чизиқ билан ўраб, унинг яхлитлигини ва тугалланганлигини таъкидлаш имконини беради. Муҳаммад Юсуф ижодининг ўзига хос хусусиятларидан яна бири, унинг шеърларида мавжуд бўлган композицион такрорлардир. Шоирнинг “Муҳаббатим”, “Онамга”, “Самарқанд”, “Капалаклар”, “Ёлғончи ёр”, “Халқ бўл, элим”, “Руҳ тўтиси”, “Кетар бўлдим”, “Кўкламойим” каби шеърларида ўзига хос такрорлар мавжудки, булар мунтазамлик бахш этувчи, бутун фикрларнинг бошини² қовуштириб турувчи муҳим композицион элемент сифатида шеърда катта рол ўйнайди. Бу такрорлар қуруқ оҳангдорлик бағишловчи такрорлар эмас, аксиича, уларнинг ҳар бири композицион бўлақда янгича характер, янгича мазмун касб этади.

Муҳаммад Юсуф лирикасида композициянинг зоҳирий элементлари ҳам кўзга ташланади. Масалан шоирнинг “Гўзалларим” шеъри “Гўзалларим гўзал алдайсиз” мисраси билан бошланиб, шу мисра ёрдамида поёнига етади. Ушбу мисра шеърда композицион халқа бўлиб хизмат қилган. Бу эса шеър тузилишида ўзига хос яхлитлик бағишлаган.

“Нечун” шеърида ҳам Муҳаммад Юсуф композицион ҳалқадан фойдаланиб киндек қони тўкилган тупроққа бўлган муҳаббатини кўрсата олган. Бу муҳаббатдан азизроқ туйғуга ишонтириш учун «Нечун қуллуқ қилмай Андижонга мен» дея эътироф этади: Тупроғи жаннатдек қилгувчи ғамза Мен ўша ям-яшил водийдан майса. Минг жоним садаға битта жилмайса - Нечун қуллуқ қилмай Андижонга мен. Ушбу композицион бўлақ асарнинг бошида, ўртасида, охирида такрорланади ва шеърда лирик қаҳрамоннинг руҳиятини қамраб олади. Муҳаммад Юсуф композицион усуллардан яна бири бўлган кўчувдан усталик билан фойдаланиб, асарларини жонли сўзлашув тилига яқинлаштиради. Ушбу усулни шоирнинг “Муҳаббат” шеърида учратамиз: Қалбга зардоб бўлиб тўлганинг

² Муҳаммад Юсуф. Улуғимсан, ватаним. – Т. “Ўзбекистон”, 2010.

алам, Гоҳи очилмасдан сўлганинг алам Муҳаббат, муҳаббат, ҳаммасидан ҳам Сочга оқ тушганда келганинг алам!..16. Бу усулни шоирнинг кўплаб шерларида учратиш мумкин. “Синглимга мактуб”, “Севги бу”, “Қизил олма”, “Шеърят бу”, “Самарқанд” каби бир қатор шеърлари шулар жумласидандир. Муҳаммад Юсуфнинг маҳорати шеърларининг сарлавҳаларида ҳам ёрқин кўринади. Шоир шеърларининг мазмундан келиб чиқиб сарлавҳа танлайди. Сарлавҳани асарларининг ғоясини очиш воситаси сифатида ишлатади. “Эрка кийик”, “Оқибат”, “Иқроқ”, “Ажиб дунё”, “Онамдан хат”, “Ўзбекнинг аёллари”, “Ҳайрат”, “Лолақизғалдоқ” шулар жумласидандир.

Муҳаммад Юсуф ўз ижодида га ҳам алоҳида эътибор берган. Жумладан, “Бир қиз йиғлар” номли шеърини таҳлил қилар эканмиз, севги азобларидан, севги ёлғонларидан изтироб чекиб кўз ёш тўкаётган, алданган бир мунис муҳаббат қурбони портрети кўз ўнгимизда намоён бўлади. Шеърда табиат (яъни пейзаж) ва инсон ўртасидаги уйғунлик ҳолати ўз ўрнини топади. Ер бағридан кўз ёш сингари сирғалиб чиқаётган булоқ бошида бир умрга маъюсликка маҳкум бўлган мажнунтоллар қошида изтироб тўла кўз ёш тўкаётган лирик қаҳрамон гавдаланади. Китобхон унинг туйғуларини ҳис килади, тасирланади.

Хуллас, макон ва замон (фазо ва вақт) олам мавжудлигининг умумий шакллари дир. Муҳаммад Юсуф поетик идрок асносида, халқимизнинг қадимий қарашларига таяниб, борлиқни равшанроқ кўриш ва ифода этишга уринди. Борлиқ ва йўқлик ҳақидаги кўламдор фикр қарашларини илгари сурди. Макон ва замонни узвий ва ўзаро боғлиқ тушунчалар сифатида англади. Ҳодисаларни кетма-кетлик ва изчилликда идрок этди. Жараёнларни давомийликда олиб қараркан, элнинг эрк ва озодлик ҳақидаги идеалларини олис мозий билан боғлади. Истиқлол йилларида Ўзбекистонда содир бўлган улкан ўзгаришларни ҳар лаҳза шеърга солишга, вақтнинг мазмунини поетик моддийлаштиришга уринди. Тарихий ўтмишни топологик мазмунда, яъни бизнинг бугунги ҳаётимизга дахлдорлик негизида ўзлаштирди. Бошқачароқ айтганда, миллат тафаккурининг икки нуқтасини истиқлол ғоялари асосида туташтира олди.

3 Муҳаммад Юсуф. Сайланма. “Шарқ” НМАК Бош таҳририяти, Т.2002, -Б. 55.

4 Муҳаммад Юсуф. Сайланма. “Шарқ” НМАК Бош таҳририяти, Т.2002, -Б. 67

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Белинский В.Г. Тўплами асарларию 9. Жилдда. 1 жилд.
2. Муҳаммад Юсуф. Сайланма. Хотиралар, шеърлар, дoston. “ШАРҚ” НМАК Бош таҳририяти, Т., 2002.
3. Муҳаммад Юсуф. Биз бахтли бўламиз. Т., “Нихол”, 2011.
4. Муҳаммад Юсуф. Улуғимсан, ватаним. – Т. “Ўзбекистон”, 2010.
5. Муҳаммад Юсуф сабоқлари. Тўпловчи ва ҳаммуаллиф Шукур Қурбон. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, Тошкент., 2012.
6. Йўлдошев Қ. Ҳамиша навқирон шеърят. Ёниқ сўз. “Янги аср авлоди”, Тошкент., 2006.
7. Норматов У. Насримиз уфқлари. – Т. Адабиёт ва санъат. 1978.
8. Норматов У. Ижод сеҳри. Тошкент. Шарқ. 2007. 352 б.
9. Норматов У. Кўнгилларга кўчган шеърят. – Тошкент. 2006. 42 б.
10. Расулов А. Танқид, талқин, тамойил

ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA RAQAMLI PEDAGOGIKANING IMKONIYATLARI

Ashurov Jasur Djuraevich

Buxoro davlat tibbiyot instituti "Tibbiyotda innovatsion va axborot texnologiyalari" kafedrası dotsenti, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), e-mail: djxp@mail.ru

Rezume. Maqolada oliy ta'lim sifatini ta'minlashda raqamli pedagogikaning tutgan o'rni va ahamiyati sanab o'tilgan. Ta'limning sifat va samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar tahlil qilingan. O'quv jarayonida an'anaviy va raqamli pedagogikani qo'llashidagi o'ziga xos jihatlari tahlili bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: raqamli pedagogika, axborot-kommunikatsiya texnologiyalar, ta'limni raqamlashtirish.

Резюме. В статье перечислены роль и значение цифровой педагогики в обеспечении качества высшего образования. Анализируются факторы, положительно влияющие на качество и эффективность образования. Описан анализ особенностей использования традиционной и цифровой педагогики в образовательном процессе.

Ключевые слова: цифровая педагогика, информационные и коммуникационные технологии, цифровизация образования.

Abstract. The article lists the role and importance of digital pedagogy in ensuring the quality of higher education. The factors that have a positive effect on the quality and effectiveness of education are analyzed. The analysis of the features of using traditional and digital pedagogy in the educational process is described.

Key words: digital pedagogy, information and communication technologies, digitalization of education.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida inson hayotining barcha jabhalariga, jumladan, ta'limga ham kirib borishi kuchaymoqda. Shuningdek, bunday taraqqiyot yo'lini o'z vaqtida tanlagan davlatlar muvaffaqiyatga erishayotgan bo'lsa, eskicha usulda ishlayotgan davlatlar taraqqiyotdan ortda qolmoqda. Bu tendentsiya oliy o'quv yurtlari uchun ham xosdir. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) oliy ta'lim muassasalarida ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi, chunki AKT o'qitish vositalariga aylanib bormoqda.

Oliy o'quv yurtlarida - fanlar bo'yicha ta'lim resurslarini va topshiriqlarni joylashtirish, talabalar bilimini nazorat qilish, o'qituvchi bilan fikr almashishni tashkil etishga yordam beradigan tegishli vositalarni o'zida mujassamlashtirgan ta'limni boshqarish LMS (Learning Management System) tizimlarini joriy qilinmoqda [2]. Yurtimiz oliy ta'lim tizimida ham jarayonlarini boshqarish maqsadida "HEMIS" milliy axborot tizimi joriy qilinmoqda. Turli sohalarda AKTdan keng foydalanish qo'llanila borayotgani bilan bog'liq vaziyatni inobatga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-iyuldagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlarini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6079-son qarori qabul qilindi.

Strategiyada ikkita yondashuv taqdim etiladi - hududiy va tarmoq. Bu, shubhasiz, hujjatning eng keng qamrovli yoritilishi va samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Strategiyani muvaffaqiyatli amalga oshirishning eng muhim sharti aholining raqamli

savodxonligini oshirishni ta'minlashdan iborat. Hujjatga ko'ra, o'qitish tizimining barcha bosqichlarida raqamli ta'limni joriy etish, IT-ta'limni rivojlantirish orqali aholi o'rtasida raqamli ko'nikmalar mavjudligini ta'minlash rejalashtirilgan. Farmonda shuningdek AKT sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlar olib borishga alohida e'tibor qaratilgan [1].

Ta'limni raqamlashtirish – ta'lim jarayoniga va ta'lim jarayoniga joriy etilayotgan zamonaviy texnik vositalarning yagona transformatsiyasidir. Raqamli pedagogika ta'limning nazariy va amaliy muammolarini, ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismlarini, shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim xizmatlarini samarali taqdim etishni ta'minlaydigan shart-sharoitlarni o'rganadi [3].

Amaliy pedagogik faoliyatning yangi texnologiyalarni joriy etish bilan to'ldirilishi zamonaviy oliy ta'lim muhitiga yangicha qarashni keltirib chiqaradi. Bu borada oliy ta'lim muassasalari muayyan muammolarni hal qilishlari kerak, jumladan:

- yangi aloqa kanallarini, shu jumladan Internetga keng polosali ulanishni joriy etgan holda axborot-kommunikatsiya infratuzilmasini, shuningdek, dasturiy-texnik vositalarni takomillashtirish va yangilash;
- oliy o'quv yurtlarining o'quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish;
- axborot texnologiyalari sohasida pedagog kadrlar malakasini oshirish;
- kasbiy faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashga qodir mutaxassislarni tayyorlash;
- axborotni qayta ishlash sohasida talabalarning umumiy madaniy kompetensiyalarini shakllantiruvchi hamda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida ta'lim muassasalari oldiga qo'yilgan vazifalar hal etilishini ta'minlovchi o'quv dasturlari va fanlar mazmunini davriy yangilab boorish.

Xulosa qilib aytganda, jadal rivojlanayotgan axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish o'qituvchiga aniq ta'limiy natijani olish uchun oqilona va samarali o'qitishni ta'minlash imkonini beradigan optimal metodikani tanlash imkoniyatidir. O'qituvchi to'g'ri tanlov qila olishi uchun esa oliy ta'lim zamonaviy ta'lim muhitida axborot texnologiyalari qamrovining oshishi bilan yuzaga kelgan o'zgarishlardan foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish talab etiladi. Buning uchun esa pedagog tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-iyuldagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlarini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6079-son qarori.
2. Тихомирова Е. Живое обучение: Что такое e-learning и как заставить его работать // – М.: Альпина Паблицер, 2016. – 236 с.
3. Aglyamzyanova G.N., Gumerova L.Z., Digital pedagogi in higher school: using student simulation learning. Russian Journal of Education and Psychology 2021, Том 12, № 1-2, <http://rjep.ru>

SPECIFIC FEATURES OF GROUP WORK IN TEACHING ENGLISH**Khaliqova Muhayyo****ESL Teacher in the faculty of English Philology, Karshi State University**

Annotation: Group work is when the learners work together on a task or activity in groups. Learners in threes, a class separated into two, and an open class, are all examples of groups. Group work increases the opportunities for all learners to speak the new language.

Key words: teaching groups, collaborative work, language, different styles.

Group work is a form of voluntary association of members benefiting from cooperative learning, that enhances the total output of the activity than when done individually. It aims to cater for individual differences, develop skills (e.g. communication skills, collaborative skills, critical thinking skills), generic knowledge and socially acceptable attitudes or to generate conforming standards of behavior and judgement. The benefit of a group work is that it helps the student to break complex problems into smaller parts which make it easier on the student to get the job done. The following is an outline of some of the most crucial advantages and usefulness of group work. Examples of typical group work activities include ranking discussions, jigsaw activities, project work group and group writing tasks. The concept of group work arises from a thing called democracy. The group works together to come up with a suitable solution and achieve goals in a sufficient amount of time. The concept of group work is used by many teachers and college professors all over the world. The reason why teachers and college professors use group work is because it is an effective method that improves the student's ability to use critical thinking and be able to judge and give reasons why he chose that answer. The other reason is because it involves collaborative team work which involves the student to work amongst a group and being able to exchange ideas, so that the task is finished within a certain deadline. The concept of collaborative work is a strong aspect which is needed when the student enters the work force and all employers look for this key factor when hiring employees. The reason that this method is used is because it develops the students' communicative skills. It helps the student to carry any barriers, he may have which is preventing him from speaking and it allows him to speak freely. Learning English in a group is much more effective than on a one-to-one basis. When arranging for group work, there are some important factors to keep in mind. Just having students work in groups does not automatically mean they are learning the language skills you want them

to. Consider the objectives carefully and how the characteristics of group work might help students to achieve those objectives. For example, group work can be very effective for stimulating thinking and generating ideas in pre-reading or pre-listening activities, or in preparation for speaking activities. Second, how many students in the classroom should work together in each group? Smaller groups offer more opportunities to participate for each student, but larger groups allow for a greater range of ideas and input. Learning English in a group has more advantages than leaning it individually and I am going to prove it.

First of all, if child learns to speak English in a group, he is sure to get more motivated and enthusiastic about learning it. Modern textbooks, unlike old-fashioned soviet ones, contain a wide choice of activities for learners of different styles and intelligences, which are kind of a clever trick even for those children who dislike doing any kind of work. For example, if a child can't stand dictations, there are creative writing storms at his disposal, if he doesn't like listening for the main idea, he might do listening to complete a picture and compare it with his peers. Whereas if he is taught one to one, he won't have the chance to do writing storms, to complete the picture with his partner, share his ideas or understand what is it that makes other children more motivated. So, he is left to face reading alone, writing alone, listening alone and what is worse speaking alone, though one hour lesson is entirely his and his teacher's attention as well.

Second of all, learning in a group contributes to creativity. In a group there are students with different personality characteristics and this variety will bring diversity of ideas. For example, in my reading class students discover things for themselves, but they are open to new ideas which come from their partners, they question these new ideas, they respond to these ideas and learn how to explore and develop them. On the other hand, if a student is left one to one with his teacher, who is he going to discuss with, whose questions and responses is he going to hear? Parents will say teachers should do it and they do lead students to ideas but teachers as mature personalities bring their own experiences, their own style of thinking which can't be compared with that of their peers. Though one hour lesson is completely his, the student does not know how his peers think, what ideas they have or how they solve the problems posed in their books.

The last but not the least advantage of learning in a group is peer collaboration. Students learn how to support each other, monitor and facilitate. Moreover, peer collaboration helps them to overcome shyness, get rid of complexes and discover leadership qualities in themselves. I have witnessed positive changes in my students' behaviour after having worked in a group, some of them became more open, others more helpful, third ones more confident. But the happiest part of my

teaching life is when I notice the eagerness to express his ideas in my student's eyes which is thanks to working in a group. As soon as I notice this quality, I know this student will be a monitor, a supporter, a facilitator and a leader. In contrast, the student who is without a group is deprived of collaboration and is left to stew in his own juice, though one hour lesson is still his. Parents, if you want your children to be eager to learn English, be able to speak it fluently, and at the same time be original, reflective, supportive and tolerant, decide in favour of groups. The teachers instruct their students on how to work in groups in the same way that they were instructed as students.

References:

1. Amanda, K. J. For what purpose do language teachers use group work in their lessons? 2011.
2. Jaques, David and Salmon, Gilly (2006). Learning in Groups: a handbook for Face-to-face and Online Environments 4e. 2006.
3. Raja N., Saeed A. The effectiveness of group work and pairwork for students of English at undergraduate level in public and private sector colleges. International Journal of Contemporary Research in Business, 2012: 4(5), pp. 155-163.
4. Richards, J. C. Bohlke, D. Creating Effective Language Lessons. Cambridge: CUP. 2011

USE OF INTERACTIVE METHODS IN DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS**Khalikova Muhayyo****ESL Teacher in the faculty of English Philology, Karshi State University**

Annotation: Nowadays, the importance of teaching a foreign language effectively has grown significantly in the world, especially in developing countries. In teaching and developing language skills, it is important the use of interactive methods of training, which encourage interest in the profession; promote the efficient acquisition of training material; form patterns of conduct; provide high motivation, strength, knowledge, team spirit and freedom of expression; and most importantly, contribute to the complex competences of future specialists.

Keywords: language skills, interactive method, communication, dialogue, discussion, project, presentation.

Interactive means that people work together and have an influence on each other. This situation implies dialogue or conversation. Therefore, these methods are aimed at the interaction between not only students and the teacher but also with each other, it requires an active role of students in the learning process. The purpose of the interactive learning is to create the special conditions leading to the involvement of all students in the learning process when the participants can understand and realise everything that happens, influence each other and make their own contribution having established the friendly and mutually supportive relationship. Interactive learning is associated with many benefits for students. Group work that is a common element of interactive learning more closely aligns with the collaborative methods of most occupations and professional academics. Research consistently finds that interactive methods correlate with positive student outcomes, such as higher rates of attention, interest in subject matter, and satisfaction. Students may initially resist interactive learning methods. Lack of experience with interactive learning, the greater effort that is required of students in interactive learning, and the impression that the instructor is abdicating the "teacher" role can factor into students' resistance. Therefore, it is important for instructors to explain the reasons for interactive learning in general. Instructors should also explain the specific reasons for each particular interactive learning exercise, provided they have carefully selected methods that are appropriate to learning goals and students' abilities. The possible methods for interactive learning are perhaps limitless, constrained only by creativity and resources. Below are a few of the most common interactive learning strategies, organized from less-intensive to more-intensive, in comparison with the traditional lecture. Four basic language skills that are the key to improving one's communication ability are: Listening, reading, speaking, and writing. Everyone has unique

strengths when it comes to understanding languages. While some may be good at writing, some at speaking, others may be good at reading and listening. It is especially important to give equal importance to all of these skills while we learn a language, right at the beginning. The moment we discover which area we are not so good at; we can focus more on improving that skill. Listening, though vital for communication, is usually the most overlooked of the language skills in English programs. Because a manager needs to spend more than 90 percent time listening in the office to superiors, subordinates, and clients, it is important one pays attention to developing this skill. Listening differs from hearing. While hearing is a passive process, listening is an active process and a skill. If a listener comprehends what the speaker has said and responds to it, it is called active listening. Although interactive methods are often pitted against “lecture only” classrooms, lecturing can be an effective interactive experience, as anyone who has ever eagerly shared a TED Talk knows. Learning is likely to happen when the lecturer carefully connects new material to students’ existing knowledge and significant human experience and also when the teacher intentionally piques students’ curiosity and imagination through the use of narrative structures—setting up conflict or tension, followed by resolution. Such techniques should not devolve into entertainment but emerge honestly from the questions or problems inherent in the subject matter itself. Instructors can also easily add a more intentional interactive element to lectures by pausing and encouraging students to ask clarifying questions. Interactive methods can be characterized by the presence of a dialogue, exchange of opinions and arguments for and against the disputable matter. Any lesson based on discussion is effective if the participants have basic knowledge of the issue and if a teacher has planned the main stages and key points in advance. During the planning stage a teacher chooses and formulates an issue, plans ways of stimulating and monitoring participants’ activity. He must prepare necessary equipment to record students’ ideas. When the discussion starts, the teacher performs as an intermediary. It is very important to perceive different points of view on a particular problem, to have his own opinion, to be able to make conclusions and evaluate achievements. We can use various methods of introducing the topic to the audience: describe problematic situation, put problem questions, show video, role play of the situation, presenting a few opinions on an issue. A discussion should comprise different points of view which at the end evolve the decision. One effective kind of discussion is a “round- table” technique. 10-15 students are seated around the table and discuss a particular problem. A host has a leading role; it can be a student or a teacher. The aim of the activity is not to find a final solution, but to

discuss the problem, collect as much information as possible, realize the importance of solving the problem, find ways to reach the goals. When students sit at a round table, they have eye contact with all members of discussion, everyone feels involved and equally important. It stimulates conversation, increases the number of utterances and encourages using non-verbal means of communication. Interactive teaching methods and principles of foreign language teaching are a more advanced mode of teaching. The process of teaching in the classroom is to bring into full play both the initiative of teachers and students, through dialogue, discussion, and so on in order to achieve a variety of ways of the exchange of thought, emotion and information, thus to achieve the best learning effects.

References:

1. Shukin A.N. Teaching Foreign Languages: Theory and Practice. Tutorial for teachers and students. M. Filomat, 3 edition.
2. Kevin Yee. Language Teaching Methods, 2000.
3. Gladilina I. P. Some methods of working at the lesson of the English language // Foreign languages at school №3 2003
4. Richards, Jack C.; Theodore S. Rodgers. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge UK, 2001.
5. Miralyubov A.A. "Theoretical principles and methods of teaching foreign languages" M. 1982
6. V. Rivers. "The interactive methods of teaching"
7. Jeremy Harmer. "How to teach English?"

**YURTIMIZDA UZUMCHILIK SOHASIGA DOIR AMALGA OSHIRILGAN
YANGILIKLAR.UZUMCHILIK SOHASIGA KLASTER TIZIMINING
JORIY ETILISHI****A.Ch.Anvarbekova, A.Abdurahimova**
Toshkent davlat agrar universiteti

Annotatsiya: Uzumchilikning xalq xo'jaligidagi ahamiyati.Uzumchilik sohasidagi yangiliklar va qonunlar.Uzumchilik sohasiga klaster tizimining joriy etilishi.

Kalit so'zlar: uzum, ko'chat, navlari, klaster, innovatsiya.

Kirish

Uzumchilik bu – xalqimizning asrlar davomidagi milliy dehqonchilik madaniyati, qadriyati, g'ururi va daromad manbai hisoblanadi. Uzum xalqimizning turmush tarzi va urf-odatlar bilan bevosita bog'lanib ketgan. Har bir ko'chada, xonadonda tok bo'lgan. Xusayni, toyfi, rizamat ota, kelinbarmoq va kishmish kabi uzumlarimizning dovrug'i uzoq-uzoqlargacha tanilgan.

Uzumchilikning iqtisodiy samaradorligi ham, ijtimoiy ahamiyati ham katta. Masalan, 1 gektar xo'raki uzum yetishtirish uchun o'rtacha 100 million so'm xarajat qilib, 4 yildan keyin yiliga 250 million so'm sof foyda olish mumkin. Shuningdek, uzum danagidan olinadigan yog' ham jahon bozorida yuqori baholanishi ham ushbu yig'ilishda alohida e'tirof etildi. Misol uchun, o'tgan yili Oltiariq tumanida g'alla maydonlari qisqartirilib, 2 ming gektar yerda yirik uzumzorlar barpo etilgan edi. Ularda tumandagi 5 ming nafar aholi doimiy ish bilan ta'minlandi. Eng asosiysi, buning evaziga qo'shimcha 60 ming tonna uzum yetishtirilib, uning eksporti keyingi yilda qariyb 100 million dollarga, to'liq hosilga kirgandan keyin esa yiliga 200 million dollarga yetadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 28 iyuldagi "Uzumchilikni rivojlantirishda klaster tizimini joriy etish, sohaga ilg'or texnologiyalarni jalb qilishni davlat tomonidan qo'llabquvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5200-sonli qarorida viloyatda uzumchilik va vinochilikni rivojlantirish, uzum yetishtirish, uni qayta ishlash, eksport salohiyatini oshirishda qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, sohada klaster tizimini joriy etish, aholi xonadonlarida uzum yetishtirishni keng yo'lga qo'yish hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 28 iyuldagi "Uzumchilikni rivojlantirishda klaster tizimini joriy etish, sohaga ilg'or texnologiyalarni jalb qilishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5200-sonli qarori ijrosini ta'minlash maqsadida, "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonunning 6, 25-moddalariga muvofiq tasdiqlandi.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 28 iyuldagi "Uzumchilikni rivojlantirishda klaster tizimini joriy etish, sohaga ilg'or texnologiyalarni jalb qilishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5200-sonli qarori ijro uchun qabul qilindi.

2. Tumanlar hokimlarining 2021 yil kuz va 2022 yil davomida klaster va fermer xo'jaliklari hamda aholi xonadonlarida uzumzorlar barpo qilish bo'yicha qabul qilingan qarorlari 1-ilovaga muvofiq ma'qullandi.

3. Uzumchilik sohasini rivojlantirish, klaster va fermer xo'jaliklari hamda aholi xonadonlarida uzumzorlar barpo qilish bo'yicha tashkiliy va agrotexnik tadbirlarni muvofiqlashtiruvchi hujjatlar tasdiqlandi.

- uzumchilik plantatsiyasini barpo etishda, o'zlashtiriladigan lalmi yerlarda, tog'oldi

hududlarda hamda yaroqsiz bog' va tokzorlar o'rni tanlanishiga hamda ajratiladigan yer maydonlarida konturlar yaxlitligiga alohida e'tibor qaratish;

- uzumchilik klasterlari tomonidan yangi loyihalarning tarmoq jadvallarini ishlab chiqish va tasdiqlash;

- tarmoq jadvallarida belgilangan tadbirlarning o'z vaqtida amalga oshirilishini tashkil qilish;

- uzum yetishtirish, saqlash, quritish, qadoqlash, qayta ishlash va eksport qilishning to'liq siklini yaratish maqsadida uzumchilik klasterlarini tashkil etish;

- uzumchilik klasterlari va fermer xo'jaliklari tomonidan sanoatbop (xo'raki, kishmishbop) uzum yetishtirish, qadoqlash, saralash, qayta ishlash va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha loyihalarni amalga oshirish to'g'risida biznes rejalarni ishlab chiqilishini ta'minlash;

- uzum plantatsiyalarining qator oralaridan samarali foydalanish, imkoniyatdan kelib chiqib, qishloq xo'jaligi oziq-ovqat ekinlarini ekish va yetishtirishni yo'lga qo'yish;

- hududlarning ixtisoslashuvidan kelib chiqib, aholi xonadonlarida uzum yetishtirish tizimini joriy etish;

- sohaga ilg'or innovatsion texnologiyalar va ilm-fan yutuqlarini joriy etish hamda "in-vitro" laboratoriyalarida va parniklarda uzum ko'chatlarini yetishtirishni tashkil qilish;

- hududlarning tuproq-iqlim sharoitlariga mos bo'lgan, sovuqqa va qurg'oqchilikka chidamli, urug'siz uzum navlarini tanlash va ekishni tashkil etish;

- uzumchilik va bog'dorchilik yo'nalishida "Bog'bonlar maktabi"ni tashkil qilish va aholini (yoshlarni) jalb qilgan holda, qisqa muddatli o'quvlar o'tkazish;

"Tomorqa xizmati" MCHJlarni jalb qilgan holda aholi xonadonlariga uzum ko'chatlarini yetkazib berish tizimini yo'lga qo'yish;

- uzumchilik loyihalari tashabbuskorlariga uzumchilik tashkil etish uchun talab etiladigan kredit hamda belgilangan tartibda subsidiya mablag'larini ajratilishini ta'minlash.

- uzumchilikka ixtisoslashgan mahalla fuqarolar yig'inlari va aholixonadonlari ro'yxatini shakllantirish;

- hududlarda mahalla faollari, jamoatchilik kengashi va aholi ishtirokidatanlangan namunali xonadonlarda "Tomorqada uzum yetishtirish va daromad olish" mavzusida seminarlar o'tkazish hamda keng qamrovli tushuntirish ishlarini olib borish;

Barcha MFYlarda uzumchilikni keng targ'ib qilish hamda aholi tomorqalarida, ko'chalarda va katta yo'l bo'ylarida uzum ekishni tashkil etish; Aholining talablari hamda hududlarning tuproq va iqlim sharoitlarini inobatga olgan holda, mos navdagi uzum ko'chatlarini yetkazib berishni tizimli ravishda tashkil qilish;

Har bir hududlarda uzumchilikda kasalliklarni aniqlash va agrokimyo xizmatlarni ko'rsatish bo'yicha "O'simliklar klinikasi"ni tashkil etish vazifalari ko'rib chiqildi. 2021 yil 1 avgustdan boshlab qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yer uchastkalari (sug'oriladigan va sug'orilmaydigan (lalmi yerlar) tokzorlar barpo etish va uzumchilikni rivojlantirish uchun ochiq tanlov asosida 30 yil muddatga ijaraga beriladi. Ochiq tanlovga yer uchastkalari dehqon xo'jaliklari tashkil etgan holda tokzorlar barpo etish uchun - 0,06 - 1 gektar o'lchamlarda, yaxlit konturda yirik tokzorlar barpo etish uchun 1 - 30 gektar o'lchamlarda chiqariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.Rajametov,I.Normuratov,"Meva,rezavor meva vat ok ko'chatzorlarini tashkil etish" "Toshkent"- 2018. 72-75 bet
2. "Zamonaviy intensiv bog'larni barpo etish texnologiyasi" Baktria Press Toshkent 2018

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev .”Harakatlar strategiyasi” 2017-yil.
4. www.Mirishkor.uz
5. www.ziyonet.uz
6. www.lex.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ҚАТАҒОН СИЁСАТИНИНГ
ЎЗБЕК ХОТИН-ҚИЗЛАРИГА ТАЪСИРИ****Ахророва Азиза Нигмановна****Қатағон қурбонлари хотираси давлат музейи****Экскурсоводлар бўлими бошлиғи****E-mail: axrovaaziza821@gmail.com.****тел: 99 844 36 94****Аннотация.**

Миллий истиқлол туфайли халқимиз тарихшунослигида бузиб кўрсатилган совет даври тарихини янги ва холис ёндошув асосида миллий мустақиллик мафқураси нуқтаи назаридан танқидий мушоҳада қилиш учун имконият яратилди. Ўзбек халқининг ҳаққоний тарихини тиклаш ва халқни шу тарих ҳақиқати билан қуроллантириш зарурияти долзарб масалага айланди. Халқимиз маънавиятининг юксалишида ўрганилаётган совет даври тарихини ҳозирги мустақиллик даври билан қиёслаш истиқлолимизни янада муносиб қадрлаш имконини беради.¹ Бугунги асосий вазифа халқимиз тарихини илмий асосланган ҳолда холис ўрганишдан иборат. Жумладан совет ҳокимияти ва коммунистик партиянинг маҳаллий миллат хотин – қизларига бўлган муносабати масаласи ҳам ўзининг илмий асосланган талқинини кутаётган муҳим муаммолардан бири ҳисобланади. Халқимизнинг аксар қисми ўзбек хотин – қизларининг қатағон қурбонлари бўлганини мутлақо билмайди. Хужжатлардан шу нарса маълумки, 1937 – 1938 йилларда қатағон қиличининг ўткир тиғи аёлларимизнинг ҳам четлаб ўтмаган. Ушбу мақолада ана шундай аёллар ҳақида маълумот берилади.

Калит сўзлар: қатағонлик сиёсати, 00486–сонли буйруқ, ҳукм, қамоқ, жиноят кодекси, ИИХК, аксилинқилобий фаолият, оила, ўзбек аёли.

Истиқлол йилларида Ўзбекистон тарихининг кўпгина масалалари ўзининг янги, илмий жиҳатдан холис ва ҳаққоний ечимини топа бошлади. Бу айниқса, бир неча ўн йиллар давомида сохталаштириб, бир ёқлама талқин қилиб келинган совет даври тарихини ўрганишда яққол кўзга ташланади.

Ўзбекистон давлат суверенитетига эришгандан кейин ўзбек халқи тарихини, аввало мамлакат тарихшунослигида бузиб кўрсатилган совет даври тарихини миллий мусақиллик мафқураси нуқтаи назаридан танқидий мушоҳада қилиш учун зарур шарт – шароит юзага келди.

Маълумки, совет ҳокимияти ва коммунистик партиянинг ҳукмронлиги йилларида маънавий - сиёсий, мафкуравий яккаҳокимлик туфайли тарихчи олимларнинг ҳақиқатни ёритиш имконияти йўқ эди. Миллий истиқлол йилларида Ватанимиз тарихини ҳаққоний, илмий асосда ўрганиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

1937 - 1938 йилларда қатағон қиличининг ўткир тиғи аёлларни ҳам четлаб ўтмади. Улар ҳам турмуш ўртоқлари сингари беайб ҳибсга олинди. Фарзандлари етимхонага топширилди. Бу тадбирлар 1937 йил 15 августдаги СССР ИИХК нинг 00486-сонли “Ватан хоинларининг аёллари ва фарзандларини қатағон қилиш тадбири тўғрисида” ги буйруғига асосан амалга оширилди. Ушбу қарорга асосан 1938-1939 йилларда собиқ СССРдан 18000 га яқин аёллар “ватан хоинини” оила аъзоси сифатида лагерларга

жўнатилди ва улардан 20 000 та бола тортиб олинди. Бу инсоният тарихида шу вақтгача рўй бермаган ноқонуний, ғайриинсоний ва ғайримаданий иш эди. Ўзбек аёлларининг сиёсий айб қамоққа олинishi тарихга “Катта қирғин” номи билан кирган 1937-1938-йилларда бошланган.¹ Шу йилларда таниқли давлат арбоблари Муҳиддин Турсунхўжаев, Акбар Исломов, Мирмуслим Шермухаммедов, Чўлпон, Фитрат сингари давлат ҳамда маданият арбобларининг турмуш ўртоқлари қамоққа олиниб, уларнинг бир қисми отиб ташланди, бир қисми эса умрларининг 19-20 йилини қамоқхона, лагер ва меҳнат посёлкаларида ўтказдилар, ҳатто жазо муддатини тўла ўтганларидан кейин ҳам уларга туғилган шаҳарларида, ота-оналари ва фарзандлари бағрида яшаш учун имконият берилмади. Уларнинг аксари гўё турмуш ўртоқларининг аксилинқилобий фаолияти тўғрисида тегишли идораларга хабар бермаганликда, бинобарин, турмуш ўртоқларининг жинойи ишларига шерик бўлганликда айбланган. Ҳали халқимизнинг аксар қисми ўзбек хотин- қизларининг қатағон қурбонлари бўлганини мутлақо билмайди. Архивда олиб борилган тадқиқоғ ишлари шундан гувоҳликберадики, 1937-1938 йилларда қатағон қиличи- нинг ўткир тиғи аёлларимизнинг дур ва марварид шодалари илиниб келинган нозиккина бўйинларига қадалган экан. Уларнинг баъзи бирлари Тожихон Шодиева сингари таниқли давлат ва партия арбоблари бўлгани, бошқалари эса, Марям Султонмуродова сингари Германияда таҳсил кўриб келгани учун аксилинқилобчи ва миллатчи сифатида, баъзан эса чет эл разведкасининг жосуси сифатида қамоққа олинган. Улар ё ўша кезлардаёқ отиб ташланган, ёхуд олис ва совуқ ўлкалардаги лагерларга юборилган. Яна ўнлаб ва, эҳтимол, юзлаб аёллар бўлганки, улар “халқ душмани”га чиқарилган фарзандлари, эрлари ва оталарининг “аксилинқилобий, миллатчилик фаолиятлари” ҳақида сиёсий идораларга ўз вақтида, хабар бермаганлари учунгина қамоққа олиниб, не-не азоб-уқубатларни бошдан кечирмаганлар. Бу аёлларнинг аксари саводсиз бўлганлари ё маиший ташвишлари билан ўралашиб қолганлари учун эрлари ё оталари, ё фарзандларининг нима билан нафас олаётганларидан хабарсиз эдилар. Терговчилар ҳам шу ҳолни яхши билганларига карамай, улардан жигар гўшаларининг душманлик фаолиятини тасдиқловчи кўргазмалар беришни талаб этганлар. Бундай кўргазмаларни бера олмаган аёллар турли-туман кийноқларга дучор этилган.¹

Қатағонлик сиёсати нафақат ўзбек аёллари балки Ўзбекистонда туғилган бошқа миллат аёлларини ҳам тиғдан ўтказди. Масалан: Машковцева Наталья Степановна-1886 йилда Тошкентда туғилган. Рус. Машхур генерал Пуинцевнинг қизи, уй бекаси. Унинг турмуш ўртоғи Машковцев Алексей Федорович-инглиз тили ўқитувчиси, қамалгунга қадар Тошкент кечки педагогика институтининг чет тиллар кафедраси мудири бўлган. 1938 йил 6 октябрда қамоққа олинган. ЖК нинг 58-моддасининг 1 банди билан айбланган. Отувга ҳукм қилинган. Ҳукм 1938 йил 6 ноябрда ижро этилган. Унинг аксилинқилобий фаолиятида шерик сифатида аёли ҳам 22 октябрда ИИХК томонидан ҳибсга олинди. Ўғли-Машковцев Алексей Алексеевич 1908йилда туғилган. Олий маълумотли инженер бўлган.У ҳам 1938 йил 2 ноябрда ҳибсга олинган. 1939 йил 5 ноябрда Машковцева Наталья Степановна айби исботланмаганлиги учун озод этилган.¹

Юқоридагилардан шуни кўриш мумкинки, совет мустабид тузумининг қатағон тиғи нафақат ўзбек зиёлилари, жамоат ва давлат арбоблари, балки уларнинг аёллари ва фарзандларин ҳам четлаб ўтмаган. Бу аёлларнинг номлари турмуш ўртоқлари қаторида тарих саҳифаларидан муносиб ўрин эгаллаши лозим.

KOUCHING –PSIXOLOGIK MASLAHAT

Almardonova Salomat Bobonazarovna

Termiz davlat universiteti Psixologiya kafedrası o'qituvchisi,

Rustamova Yulduz Adham qizi

Termiz davlat universiteti amaliy psixologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya : Ushbu maqolada kouching –psixologik maslahatning hozirgi kunda qanchalik ahamiyatli ekanligi yoritib berilgan.

Bizga ma'lumki hozirgi kunda insonlarning ish va kundalik faoliyatida motivatsiyaning o'zgacha o'rne bor. Ba'zida inson muammolardan chiqish yo'lini topa olmaydigan qiyin vaziyatga tushib qoladi va ko'pincha u bu muammoni hatto anglamaydi, balki hayotdan noroziligini va hamma narsani o'zgartirish istagini his qiladi, lekin u nimani va qanday o'zgartirishni bilmaydi. Ushbu maqolada insonlarga murabbiylik tamoyillari asosida yordam berish, kouching psixologik maslahat haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Kouching, Jon Uitmor, Timoti Golvi, murabbiylik , trening, "Inner Games Ltd" kompaniyasi.

Аннотация: В этой статье подчеркивается важность коучинга психологического консультирования сегодня.

Мы знаем ,что сегодня мотивация занимает особое место в работе и повседневной деятельности людей. Иногда человек попадает в сложную ситуацию, когда не может найти выхода из проблемы а часто даже не понимает проблемы, но чувствует недовольство жизнью и хочет все изменить, но не знает что и как изменить.

Ключевые слова : коучинг , Жон Уитмор , Тимоти Голви, обучение , "Иннер гамес лтд "компания.

Annotation: This article sheds light on how important coaching psychological counseling is today.

We know that motivation has a special place in people's work and daily activities today . Sometimes a person finds himself in a difficult situation where he can't find a way out of problems, and often he doesn't even understand the problem, but he doesn't even understand the problem, but feels dissatisfied with life and wants to change everything, but he doesn't know what and how to change. This article discusses coaching psychological counseling, helping people based on coaching principles.

Keywords : coaching, Jan Uitmor, Timoti Golvi, "Inner Games ltd" company

Mavzuning dolzarbligi: Nega ko'p odamlar psixologiyani o'rganishni xohlashlarini hech o'ylab ko'rganmisiz? Agar siz ulardan so'rasangiz, aksariyat hollarda bunga javoban eshitasiz: do'stlarim menga tez-tez maslahat uchun murojaat qilishadi, men odamlarga yordam berishni yaxshi ko'raman.

Psixologiyada shunday faoliyat borki, u qiyin vaziyatlarda mijozlarga yordam beradi. Bu kouching deb ataladi.

Psixoterapiya va psixopatologiyani davolashga qaratilgan klinik psixologiyadan farqli o'laroq, psixologik konsultatsiya psixologik yordam (maslahat) berish jarayonining muntazam tavsifini o'z ichiga olgan bilimlar qismidir.

Kouching - psixologik yordamning bir turi bo'lib, murabbiylik tamoyillari asosida, psixologik

yordam shakli sifatida mashg'ulotlar tashkil qilinib mijozlarga yordam beriladi. Kouching-bu mijoz bilan birgalikda yechim topishga qaratilgan maslahat berish va o'qitish usuli. Kouching mijozning maqsadlarini tushunishda tizimli ravshanlikni yaratilishini ta'minlaydi, shunda mijoz o'zining hozirgi maqsadini va unga erishish bosqichlari bilan bog'liqligini tushunadi va bu mijozga o'z maqsadlariga erishishda yordam beradi.

Psixologik maslahatning xususiyatlari:

1. Mijozga qiyin hayot sharoitida qarorlar qabul qilishda, shuningdek shaxslararo munosabatlarni o'rnatishda yordam berishga qaratilgan.
2. Mijoz shaxsining rivojlanishiga yordam beradi, ammo shaxsni o'zgartirish asosiy maqsad bo'lmaydi.
3. Mijozlarning javobgarligi tamoyili ta'kidlangan, ya'ni mustaqil javobgar shaxs tegishli sharoitlarda mustaqil qarorlar qabul qilishga qodir ekanligi tan olinadi va maslahatchi mijozning ixtiyoriy xatti-harakatlarini rag'batlantiradigan shart-sharoitlarni yaratadi.
4. Mijoz va maslahatchi o'rtasida maslahatning asosiy tamoyillariga rioya qilinishini ta'minlaydigan "maslahat aloqasi" asosiy hisoblanadi.

Psixologik maslahat kasbiy faoliyat turi sifatida XX asrning 50-yillarida AQSHda shakllangan. 1951-yilda AQSHda bo'lib o'tgan shimoli-g'arbiy konferensiyada "maslahat psixologiyasi" nomi berilgan.

Kouchingning asoschisi Jon Uitmor bo'lib, u muvaffaqiyatli sportchi, keyin biznesmen bo'lgan, ammo u 1970-yilda biznesini sotib psixologiyani o'rganishga kirishadi. U sport psixologiyasiga keyin biznes psixologiyasiga qiziqib qolgan. Uitmor sportchilarning psixologik tayyorgarligi haqidagi "ichki o'yinlar" nazariyasini yaratuvchisi Timoti Golvining g'oyalarini ishlab chiqqan. Golvi o'z kitoblarida sportchining ruhiy holati haqida yozgan va murabbiyning asosiy vazifasi ichki shubha va hayajonni yengishga yordam berish bo'lgan. Jon Uitmor va Golvi "Inner Games Ltd" kompaniyasini tashkil etishdi. Avval sportda, keyin biznesda o'qitish uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqishdi. 1980-yilda Jon Uitmor va uning sheriklari biznes-treningga ixtisoslashgan kouching agentligini tashkil etishdi. Jon Uitmor 1992-yilda "Yuqori samaradorlikdagi murabbiylik" nomli kitobini nashr etdi.

Murabbiylikning asosiy ta'riflari:

"Murabbiylik" - bu uning samaradorligini maksimal darajaga ko'tarish uchun inson salohiyatini ochish. Murabbiylik o'rgatmaydi, balki o'rganishga yordam beradi (Timoti Golvi).

Murabbiylik buyruq va boshqaruv xulq-atvoriga alternative (Jon Uitmor).

Kouching trening odatda haftasiga bitta mashg'ulotdan iborat 12 ta mashg'ulot kursi bilan olib boriladi. Bitta uchrashuvning davomiyligi 30 daqiqadan 1 soatgacha, ba'zan ko'proq bo'lishi ham mumkin. Birinchi dars bepul bo'ladi, u murabbiylik imkoniyatlarini namoyish etadi va mijozning motivatsiyasi bilan ish olib boradi, shundan so'ng 12 ta mashg'ulot uchun shartnoma tuziladi. Kursdan so'ng mijoz lozim topsa shartnoma yana tuzilishi mumkin.

Kouchingda turli mualliflarning fikrlarini jamlab quyidagi murabbiylik tamoyillari tuzilgan.

1. Ijobiylik prinsipi: maqsadning ijobiy shakllanishini anglatadi. Maqsadni ijobiy shaklantirishda "yo'q" so'zini ishatish ta'qiqanadi, murabbiyning o'ziga ijobiy munosabati mijozning imkoniyatlariga ishonchi va ijobiy natijaga erishishni angatadi.
2. Muvaffaqiyatning muvofiqi prinsipi: murabbiy mijozni "bemor" sifatida emas balki yechim izashda maqsadga erishish jarayonida xodim sifatida qabu qyadi. Bu muloqotda teng

pozitsiyani nazarda tutadi, murabbiy ustunlik qilmaydi va mutaxassis lavozimida gapirmaydi, hech qanday masahat bermaydi va masadga erishish uchun nima qilish kerakligini aytmaydi.

3. Faoliyat prinsipi va natija uchun javobgarlik: agar mijoz ishlashga tayyor bo'lmasa, murabbiylikni amaga oshirish mumkin emas. Natijalar uchun ikkala ishtirokchi ham javobgar.

4. Ijodkorlik prinsipi (dogmatizmning yo'qligi) murabbiy tomonidan ishlatishi mumkin bo'lgan ko'plab modellar va usullar ishlab chiqilgan, ammo siz ularga dogma kabi munosabatda bo'lolmaysiz, har bir mijozning holati o'ziga xosdir va har qanday vaziyatda ijodiy bo'lishingiz kerak.

5. Shaxsiy resurslardan xabardorlik prinsipi: xabardorlik bu murabbiylikning muhim davri. Murabbiyning asosiy maqsadi mijozning maqsadlari qadriyatlari va imkoniyatlari haqida xabardorligini oshirishda – bu holda motivatsiyani kuchaytirish va maqsadga samarali erishish mumkin.

6. Tizimli yondashuv: mashg'ulotning har bir daqiqasida murabbiy mijozning shaxsiyati va umuman uning holati o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan murakkab tizim ekanligini tushunadi. Murabbiy tizim uchun mumkin bo'lgan o'zgarishlarning oqibatini ko'rib chiqishi va tizim uchun nomaqbul qarorlarning olddini olishi kerak.

Hozirgi kunda kouching psixologik maslahatni "san'at" darajasida rivojlanyapti desak aslo adashmagan bo'lamiz. Ko'plab kouching markazlari va maktablari orasida, Kanada davlatidagi "Erikson International University" – kouchingning "oltin standarti" hisoblanadi. Ushbu universitet kouching hamjamiyati va ko'plab kouching maktab-u o'quv markazlar tomonidan tan olingan. Erikson universitetining bitiruvchilari maxsus bir malakasini tasdiqlovchi sertifikatni olishadi. Ushbu sertifikat ularning haqiqiy kouch ekanligini tasdiqlab beruvchi hujjatdir. Shunday mutaxassislar "Gro Management Team Solutions" ("Korxonangiz jamoasi, biznesingiz va boshqaruvingiz uchun maslahatlar") korxonasida o'z ishlarini davom ettirishadi.

Kouchingdan hozirda barcha sohalarda foydalanishyapti. Masalan, AQSHda uy bekalari va homilador ayollarga murabbiylik qilish markazlari tashkil etilgan. Bunday say harakatlar zahirida sog'lom avlodni dunyoga keltirish va tarbiyalash, jamiyatga foydasi tegadigan yetuk, barkamol avlodni shakllantirish yotadi.

Kouching maslahatda faqatgina murabbiyning o'zi hech narsani hal qila olmaydi. "Qachonki biror narsani astoydil orzu qilsang, shu orzuying ro'yobga chiqishi uchun butun olam yordam beradi". "Tanlagan yo'lingda qanchalik olg'a ketsang, u sening hayotingni shunchalik kuchli boshqaradi". Muhimi mijozda ham maqsadlariga yetishda ishonch bo'lishi kerak.

So'nggi yillarda mamlakatimizda psixologiya sohasida olib borilayotgan islohotlar, yurtimizda psixologiyaning rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Xususan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-iyundagi "Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish chora – tadbirlari to'g'risida"gi 472-sonli qarorining 9-bandida "Xorijiy tajribadan kelib chiqib, oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatoriga ijtimoiy psixologiya, yoshlar psixologiyasi, psixologik xizmat faoliyatini boshqarish, oilaviy konsultatsiya va kouching kabi bakalavriat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarini kiritish" vazifasi belgilangan. Psixologiya institutining tashkil etilishi ham shular jumlasidandir.

O'ylaymanki yaqin yillarda O'zbekistonda ham bu soha o'zining yuksak cho'qqisiga erishadi!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki>
2. BRM-Rating. Brm-rating .com
3. <https://lek.uz/docs>
4. "Alkimyogar" Paulo Koelo Toshkent "O'zbekiston" nashriyoti 2018

КАКИМ ДОЛЖЕН БЫТЬ СОВРЕМЕННЫЙ УЧИТЕЛЬ?**Каршиева Наргиза Мардишеровна****Учительница русского языка и литературы****Самаркандской области****Нарпайского района****Школы № 35**

Статья посвящена вопросам современного учителя и ученика. Проанализированы понятия учитель и ученик. Особое внимание уделяется характеристикам присущим учителю и ученику на современном этапе развития общества. Ключевые слова: учитель, ученик, обучение, качества, ребенок, воспитание. Образование является неотъемлемой частью любого общества. Общество не может динамично развиваться, не преобразуя образовательную систему. Образованные и грамотные люди — это основная движущая сила развития человечества в XXI веке. Образование в современном мире — это важнейшее условие роста социального и экономического благосостояния, ресурс устойчивого развития страны. Д. Хиббен говорил о том, что образование — это умение правильно действовать в любых житейских ситуациях. Окружающий мир меняется с огромной скоростью, и соответственно способы обучения должны измениться. Процесс обучения должен быть диалогическим, поисковым, проектным. Мы живем в быстро меняющемся мире, внедряются новые технологии, увеличивается объем знаний. Постепенно уходит в прошлое традиционная школа — школа объяснения знаний, всё активнее набирает силу школа нового исторического типа — школа развития. Школе необходим учитель, имеющий творческие идеи, проявляющий интерес к разработке и реализации новых учебных программ, способный использовать инновационные педагогические технологии. Учитель — профессия, востребованная во все времена. Это тот вид деятельности, который обсуждается и оценивается всеми. Каждый был в свое время учеником, почти все побывали родителями, многие испытали себя в роли педагога. Поэтому тема качеств современного учителя всегда интересна. А взаимоотношения учителя и ученика — это насущная тема для обсуждения на протяжении многих веков. [2] Проанализировав методическую литературу, удалось выяснить, что учитель — это специалист в области образования, преподаватель. В свою очередь ученик — это учащийся в различных учебных заведениях; лицо, пользующееся уроками и наставлениями другого в какой-либо области знаний. Современный учитель — это, прежде всего, умелый учитель. Он отлично справляется с главным заданием своей профессии. Это человек, которому дано обучать других. Хороший учитель дарит детям удивительное качество — способность познавать мир и развиваться. Он учит воспринимать, обрабатывать и самостоятельно применять информацию. Добиться этого может лишь тот педагог, который обладает такими характеристиками: – любит детей и проявляет к ним интерес; – знает психологию школьников разных возрастов; – ценит неповторимость личности ребенка; – умеет наблюдать за поведением детей и делать выводы; – может оценить интеллектуальный потенциал и построить стратегию индивидуального развития ребенка; – легко общается с детьми, добивается их любви и уважения; – успешно руководит детским коллективом; – глубоко знает свой предмет; – готов к инновациям и стремится развиваться. Важно помнить, что существуют и этические нюансы в профессии педагога. Права учителей обеспечивают возможность

знакомиться с некоторыми документами учеников и их родителей. Это позволяет педагогу лучше организовать работу с подопечными. Но учителю запрещено разглашать конфиденциальную информацию о детях и их семьях. Каким должен быть современный учитель? 19.1% (476) компетентным; 11.9% (295) мобильным; 9.7% (241) гуманным; 6.6% (163) практичным; 13.8% (344) порядочным; 17.8% (443) увлеченным; 11.8% (293) неунывающим 9.3% (231) другое Исходя из опроса, можно сделать вывод о том, что на современном этапе развития общества учителя хотят видеть 19,1 % — компетентным, 17,8 % — увлеченным, 13,8 % — порядочным. Современный ученик: какой он? Интеллектуально одаренный, с богатым внутренним миром или креативный? Это духовная личность, интеллектуально развитая, креативно одаренная, которая помнит историю своей Родины, полна стремлений и желаний жить и творить. Но, к сожалению, увы, это не всегда так. И год от года тех, кто ничего не хочет, тот кто учёбу ставит на последнее место, добрые человеческие чувства и отношения не ценит, становится всё больше.

Вот 9 важнейших особенностей, присущих современным ученикам: – легкое восприятие информации; – высокий интеллектуальный потенциал и разнообразие его проявлений; – умение быстро осваивать технические приспособления, электронные новинки; – прагматичность; – слабая ориентация в проблемах реального мира; – невысокий уровень двигательной активности; – низкий уровень социальной и коммуникативной компетентности; – недостаточный самоконтроль; – снижение учебной мотивации. Такие разные характеристики современных детей создают особые предпосылки для учительского творчества. Изучая новые подходы и сохраняя педагогические находки прошлых лет, настоящий профессионал строит свою систему обучения. Учитель должен быть интересен каждому ребенку. Поэтому современный педагог просто обязан быть гибким. Таким образом, можно сделать вывод о том, что на современном этапе развития общества современному ученику нужен современный учитель, потому что сейчас ученики быстрые, ловкие, креативные, компетентные. Бытует мнение, что труд учителя — неблагодарный труд. И только тот, кто посвятил жизнь педагогической деятельности, может опровергнуть это суждение. «Сердце отдаю детям»- так назвал одну из своих книг В. А. Сухомлинский, поработавший в школе более трех десятков лет. Эта прекрасная метафора выражает суть педагогической деятельности, если она становится призванием. Значимость роли учителя в прогрессивном развитии общества определил русский педагог К. Д. Ушинский (1823–1956): «Воспитатель, стоящий вровень с современным ходом воспитания, чувствует себя живым, деятельным членом великого организма, борющегося с невежеством и пороками человечества, посредником между всем, что было благородного и высокого в прошедшей истории людей, и поколением новым, хранителем святых заветов людей, боровшихся за истину и за благо. Он чувствует себя живым звеном между прошедшим и будущим, могучим ратоборцем истины и добра и сознает, что его дело, скромное по наружности — одно из величайших дел истории, что на этом зиждутся царства и им живут целые поколения». Литература: Арутюнова, Ю. П. Современные образы в школе / Ю. П. Арутюнова. — М.: Эксмо, 2015. — 496 с Гордеева, М. Т. Педагогика: Учебное пособие / М. Т. Гордеева. — М.: ЮНИТИ, 2013. — 447 с. Кандобарова, Э. Б. Общая педагогика: Учебное пособие / Э. Б. Кандобарова. — М.: ИД ФОРУМ, НИЦ ИНФРА-М, 2012. — 208 с. Основные термины (генерируются автоматически): современный учитель, ребенок,

ученик, учитель, педагогическая деятельность, современный ученик, современный этап развития общества. Ключевые слова обучение, воспитание, ребёнок, ученик, учитель, качества Похожие статьи Роль и миссия учителя в современном образовательном процессе Современное обучение – это сотрудничество, совместная деятельность педагога и ученика. Учитель и школьник являются партнёрами в учебном процессе. Современный урок отличается наличием элементов активной работы учащихся. Задачей учителя становится создание... Изменение роли учителя в современной школе – учитель-тьютор: осуществляет педагогическое сопровождение ученика; – учитель-психолог: учитывает в своей работе возрастные и индивидуальные. Педагоги должны раскрывать лучшие качества, заложенные в душе ребенка, поощрять его, чтобы ребенок получал радость от приобретенных знаний, создавать ситуации успеха... Имидж современного учителя глазами учеников Основные термины (генерируются автоматически): имидж, ученик, учитель, учебный процесс, современный учитель, педагогическое учитель, школа, образовательный процесс, общество, современное общество, предметная область, педагогическая деятельность... Педагогические требования к учителю современной... Учитель — посредник между обществом и растущим человеком.

Вместе с тем, природа современной профессиональной деятельности учителя требует нового педагогического Анализ требований к современному учителю показывает, что он должен быть готов к анализу... Навыки преподавателя 21 века как условие и показатель качества... Ключевые слова: навыки современного педагога, интеграция новых методов обучения, современные технологии, профессиональное развитие, динамизм. Каждый учитель строит себе собственную школу, Подбирая для себя у всех предшественников то, что нужно именно ему. Портрет учителя как собирательный образ исследований ученых... Для современного ученика образ учителя формируется сегодня. Учитель — профессионал не ходит на работу, не отбывает учебные часы, а совместно с детьми проживает Актуальной задачей на современный этап является то, что сегодняшний учитель должен давать детям... Компетентный преподаватель — педагог-мастер Каждой стадии развития общества соответствуют свои форма и содержание процесса Современный педагог соединяет в себе любовь к делу и к студентам, умеет не только учить Современный учитель — человек, способный улыбаться и интересоваться всем тем, что его... Педагогическая философия учителя | Статья в сборнике... Она, бесспорно, формирует профессиональную культуру учителя, позволяет успешно выстраивать отношения с учениками и создавать условия для творческого развития школьник. Педагог — это добрый и верный друг, к которому всегда можно обратиться за помощью. Мыслители Востока и Запада о социальной значимости... Учитель — посредник между обществом и растущим человеком. Актуальной задачей на современный этап является то, что сегодняшний учитель должен давать детям Опыт убеждает, что влияние учителя на ученика, успешная его педагогическая деятельность.

БИНАРНАЯ СОПОЛИМЕРИЗАЦИЯ АКРИЛОНИТРИЛА

Махкамова Латофат Кобил кизи

базовый докторант, Ташкентский химико-технологический институт

Республика Узбекистан, г. Ташкент

Максумова Ойтура Ситдиковна

доктор химических наук, профессор,

Ташкентский химико-технологический институт

Республика Узбекистан, г. Ташкент

Муталов Шухрат Ахмаджонович

доктор химических наук, профессор,

Шахрисабский филиал

Ташкентского химико-технологического института

Республика Узбекистан, г. Ташкент

При получении волокнообразующих полимеров на основе акрилонитрила, основным способом синтеза является радикальная сополимеризация в растворе, так как этот метод имеет ряд преимуществ и недостатков. К преимуществам способа относятся дальнейшее использование прядильных растворов при формировании волокна, а также при сополимеризации в органических растворителях применяемое оборудование значительно меньше подвергается коррозии [1-4].

Целью данной работы является синтез бинарных сополимеров на основе акрилонитрила с непредельным азотсодержащим сложным эфиром, исследование их строения и свойств. В качестве азотсодержащего сложного эфира выбран 1-хлор-3-пиперидин-2-пропилакрилат.

Бинарная сополимеризация 1-хлор-3-пиперидин-2-пропилакрилата (ХППАК) с акрилонитрилом (АН) проводилась в среде органических растворителей при температурах 30-60 °С в присутствии радикального инициатора персульфата аммония в среде диметилформаида. Для определения влияния соотношения исходных мономеров на состав образующихся сополимеров сополимеризацию ХППАК с АН проводили в широком диапазоне соотношений мономеров (таблица).

Таблица

Зависимость состава сополимеров ХППАК (M₁) с АН (M₂) от соотношения мономеров в исходной смеси в среде ДМФА. [ПА]=5·10⁻³ моль/л; t=40 °С.

Исходное соотношение, моль.доли		Содержание хлора, %	Выход, %	Состав сополимера, моль.доли	
M ₁	M ₂			m ₁	m ₂
0,20	0,80	3,35	2,3	0,24	0,76
0,35	0,65	5,40	3,5	0,36	0,64
0,50	0,50	6,36	4,9	0,42	0,58
0,65	0,35	8,20	6,0	0,54	0,46
0,80	0,20	9,60	7,4	0,63	0,37

Как видно из таблицы 1, соотношения звеньев мономеров в сополимерах не соответствуют их соотношению в исходной смеси. Это смещение соотношения определяется вследствие разницы в активности сомономеров. При соотношении ХППАК и АН 0,20:0,80 образуется сополимер, обогащенный звеньями ХППАК. Он растворим в воде, однако, с увеличением относительной доли АН в растворе, в образующихся макромолекулах возрастает доля звеньев АН и сополимер уже не растворяется в воде.

Структура синтезированных сополимеров изучена ИК-спектроскопией. ИК-спектр сополимеров на основе ХППАК и АК при соотношениях 0,35:0,65 полученные при малых степенях превращения приведен на рисунке.

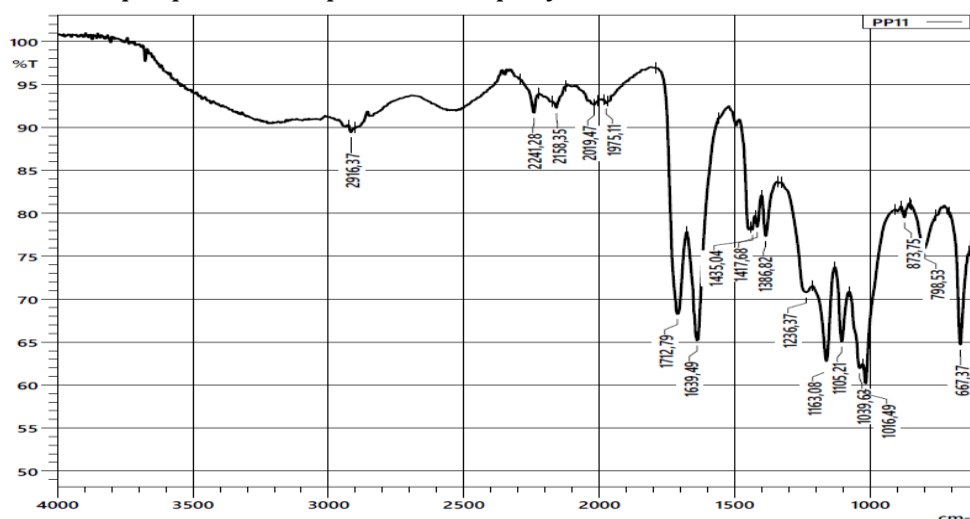

Рисунок. ИК-спектр сополимера на основе ХППАК с АН при соотношении 0,35:0,65.

Данные ИК-спектроскопии подтверждают получение нового сополимера ХППАК с АН. В спектре образцов сополимеров обнаруживаются полосы поглощения, характерные для фрагментов как ХППАК в областях 1712 и 1236 cm^{-1} (сложный эфир), при 1639 cm^{-1} валентные колебания карбонильной группы $\text{C}=\text{O}$, так и наблюдаются полосы поглощения валентных колебаний нитрильных $\text{C}\equiv\text{N}$ групп в области 2241 cm^{-1} и деформационных симметричных колебаний CH_2 при 1435 cm^{-1} . Отсутствие в ИК-спектрах сополимеров полос поглощения, характерных для двойных $\text{C}=\text{C}$ связей, показывает, что реакция сополимеризации протекает во винильных группах исходных мономеров.

Список литературы:

1. М.Д.Гольдфейн, Б.А.Зюбин. Кинетика и механизм процессов получения волокнообразующих полимеров на основе акрилонитрила //Высокомолекулярные соединения, 1990. –Т.(А) 32. -№ 11. –С. 2243-2263.
2. Я.С. Выгодский, О.А. Мельник, Е.И. Лозинская, А.С. Шаплов. Радикальная полимеризация и сополимеризация акрилонитрила в ионных жидкостях //Высокомолекулярные соединения. Серия Б, 2005. –Т.47. -№ 4. –С. 704-709.
3. R.V. Tomsa, M.S.Balashova, A.A.Shaova, A.Yu.Gerval'da, N.I. Prokopova, A.V. Plutalovab, N.A. Grebenkinac, and E.V. Chernikova. Copolymers of Acrylonitrile and Acrylic Acid: Effect of

Composition and Distribution of Chain Units on the Thermal Behavior of Copolymers
//Polymer Science, Series B, 2020, Vol. 62, No. 2, pp. 102–115.

А.Г. Харитонович, Л.А.Щербина, О.Н.Осипенко, К.Ю.Устинов. Разработка ресурсосберегающей технологии получения волокнообразующих сополимеров акрилонитрила по диметилформамидному методу //ISSN 1683-0377. Труды БГТУ. Химия и технология органических веществ, материалов и изделий, 2015. -№4. –С.147-153.

ТАЪЛИМ -ИЖТИМОЙ РИВОЖЛАНИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ**Рўзиев Бобошер Ўсарович****Тошкент тиббиёт академияси****ижтимоий фанлар кафедраси ўқитувчиси.****ruziev.2020@mail.ru****Аннотация**

Таълим соҳасидаги ислохотлар ҳар қандай давлатнинг муҳим устувор вазифаларидан ҳисобланади. Мақолада Ўзбекистонда таълим соҳасини ислоҳ қилишнинг аҳамияти, эски таълим тизимининг камчиликлари, Олий ўқув юртлари нуфузи ва салоҳиятини ошириш масалалари, бунга доир давлат сиёсати, “таълим тўғрисидаги” янги қонун, унинг аҳамияти, Олий таълимни ривожлантириш концепцияси ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўзлар: Олий таълим, жаҳон рейтинги, энг яхши Олий ўқув юртлари, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт.

Таълим ҳамма вақт долзарб мавзу сифатида муҳим аҳамиятга эга бўлиб келган. Зеро таълимга бўлган эътибор, ҳар бир давлатнинг келажагини белгилайди. Шунинг учун ҳам, ҳар бир ўз истиқболини ўйлаган давлат борки таълимни ривожлантириш учун кўплаб сармоя ва имкониятларини жалб қилади.

Ўзбекистонда ҳам таълимга мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ устувор соҳа сифатида қаралди. Мустақил Ўзбекистоннинг йўли – мустақилликни мустаҳкамлаш, тараққий этган дунё тажрибасини ўзлаштириб, юксак маънавиятли инсонлар, эркин фуқаролар жамиятини қуриш. Бунинг учун эса, биринчи навбатда ёшларнинг таълим ва тарбиясига эътиборни кучайтириш, миллий ғояни онгу шуурига сингдириб, ҳақиқий ватанпарвар, етук салоҳият ва ақлий иқтидорга эга ёшларни вояга етказиш зарур эди. Буни биринчи Президентимиз И.А.Каримов: “Жамият тараққиётининг асоси, уни муқаррар ҳалокатдан қутқариб қоладиган ягона куч - маърифатдир... “Маърифатпарварлик биз учун бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ, йўқотмайди ҳам. Ақл - заковатли, юксак маънавиятли кишиларни тарбиялай олсакки, олдимизга қўйган мақсадларга эриша оламиз, юртимизда фаровонлик ва тараққиёт қарор топади. Агар шу муаммони ечолмасак, барча тоат - ибодатларимиз бир пул: тараққиёт ҳам, келажак ҳам, фаровон ҳаёт ҳам бўлмайди!”¹ деб таъкидлаганидек тушуниш жамият учун юксак масъулият ҳисобланади.

Ўзбекистонда таълим тизими Подшо Россия босқини ва Совет тоталитар тузуми йилларида даврида қаттиқ мафқуралаштирилди. Узоқ давом этган бу жараён кўпгина салбий оқибатларга олиб келди. Мамлакат тараққиётдан ортда қолди.

Россия империяси босқини даврида буни яхши билган жадидлар бунга қарши кураш олиб бордилар. Ўлкани империя зулмидан қутқаришда бирдан бир йўл, халқнинг ижтимоий онгини ошириш, бунинг учун эса таълимни ривожлантириш, мамлакатнинг барча соҳасида бошқарувни маҳаллий кадрлар қўлига ўтказиб, шу тариқа ижтимоий ривожланиш орқали бевосита мустамлакачилик занжирларининг парчаланишига эришиш эди. Ривожланишининг ягона омили –таълим эканлигини яхши билган

жадидлар XIX аср охирларида янги усулда мактаблар ташкил этишди. Замонавий таълимни жорий этишга уринишди. Лекин, мустамлака тузум шароитида бунга қаршилик бўлгани учун, ёшларни имкон қадар ривожланган мамлакатларга ўқишга юборишганлар.

XX аср бошларида, аниқроғи 1911 йилда, биргина Бухородан 11 талаба, 1912 йилда 30 талаба Истанбулда ўқир эдилар.¹

Мамлакатнинг “Таълим тўғрисидаги қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий Ўзбекистонда мустақиллик йилларида таълим соҳаси ривожланиши учун барча шарт-шароитлар яратилди. Иқтисодий қийинчиликлар ҳамда ўтиш даври муаммоларига қарамасдан совет тузumi даврида шаклланган таълим тизими бир томондан сақлаб қолинди, шу билан бирга унинг янада ривожланиши учун ҳуқуқий, маънавий, иқтисодий асослар яратилди.

Қисқа вақт давомида ҳар томонлама етук, комил инсон ва баркамол шахсни тарбиялашга қаратилган узлуксиз таълимнинг яхлит тизими яратилди. Республикада олий малакали илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш соҳасида ҳам ислохотлар босқичма-босқич, тадрижий равишда амалиётга жорий этилди. Олий таълимнинг жаҳон стандартларига жавоб берадиган икки босқичли тизими – бакалаврият ва магистратура яратилди. Сўнгги йилларда олий малакали илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш тизими такомиллаштирилди. Албатта бу давр талаби эди.

XXI аср эса ахборот технологиялари асри бўлиб бормоқда.

Буларнинг барчаси барча давлатларда ижтимоий тараққиётида таълимга ката эътибор қаратишни талаб этмоқдаки, буни жаҳоннинг кўпгина давлатларида таълим тизимига бўлган янги ёндашувда, алоҳида ислохотларда кўришиб турибди.

XXI аср бошидан деярли барча собиқ иттифоқ давлатларида Олий таълимнинг эски тизими тубдан ўзгартирилди. Ғарб ва Америка намунасидаги олий таълим тизим шакллантирила бошланди.

Собиқ иттифоқ давлатларида балки таълимга давлат маблағи режа асосида ажратилгандир, лекин унинг эркин руҳда ривожланишига имкон берилмади. Барча соҳада бўлгани каби таълим мафкура таъсирида эди.

Шунинг учун Ғарб ва Америка намунасидаги олий таълим тизим шакллантирила бошланди. Негаки Ғарбий Европа ва Америка Олий таълими демократик тартиблар асосида олиб борилиши ва таълим сифати жиҳатидан бугун барчага аён бўлиб қолди.

Масалан, “QS World University Rankings” маълумотида кўра 2018 йилда энг яхши 20 та Олий ўқув юртлари рейтингининг 11 таси АҚШнинг Олий ўқув юртларига тўғри келган.¹ QS рейтингида бир неча йилдан буён АҚШ ва Буюк Британия етакчи ўринларда бўлиб келмоқда. Шунинг учун ҳам Собиқ иттифоқнинг аксарият давлатларида АҚШ намунасидаги Олий ўқув юртлари очилди. Масалан Арманистон, Украина, Қирғизистон ва ҳаттоки Европада Франция ҳам бунга мисол бўлади. Негаки агар Олий таълим мисолида кўрадиган бўлсак, Собиқ иттифоқ давлатларида Олий ўқув юртларида таълим сифати орқада қолган эди. Мамлакатда коррупциялашган ва марказлаштирилган тизим таълимнинг сифатини тушириб юборганди. Қайд этиш керакки, мамлакатимиз аҳолисининг 60 фоизидан ортиғини 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади. Бинобарин, ҳар йили ярим миллион нафардан ортиқ йигит-қиз мустақил ҳаёт остонасига қадам кўяр экан, улар учун муносиб турмуш шароитларини яратиш чуқур ўйланган ислохотларни амалга оширишни тақозо қилади. Шу боис, бугунги бозор иқтисодиёти

талабларидан келиб чиққан ҳолда соҳадаги ислохотлар янада чуқурлаштирилиб, меҳнат бозори ва ресурсларининг имкониятларини жадал кенгайтириш чоралари кўрилмоқда. Шундай туфайли, мустақиллик йилларида олий ўқув юртлари сони ошиб, жорий йилда уларнинг сони 145 тага етди. Шу жумладан, 107 та маҳаллий Олий таълим муассасаси ва уларнинг филиаллари, 27 та хорижий Олий таълим муассасалари ва уларнинг филиаллари ҳамда 11 та нодавлат Олий таълим муассасаси фаолият юритмоқда.¹ Ўзбекистонда таълим-тарбия соҳасига ҳар йили сарфланаётган харажатлар ялпи ички маҳсулотга нисбатан 10-12 фоизни ташкил этмоқда. Бу ЮНЕСКОнинг мамлакатни барқарор ривожлантиришни таъминлаш учун таълимга йўналтирилиши зарур бўлган инвестициялар миқдори бўйича тегишли тавсияларидан, яъни 6-7 фоиздан қарийб 2 баробар кўпдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев сайловолди дастурида илм-фан ва таълим-тарбия соҳасининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, унинг нафақат давр билан ҳамоҳанг бўлишини, балки замондан олдинда юришини таъминлаш, педагог кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг илғор усулларида кенг фойдаланиш, бу ишларни хориждаги нуфузли марказлар билан ҳамкорликда олиб бориш, соҳага замонавий технологияларни жорий этиш бўйича бир қатор ғоялар илгари сурилган эди. Шунга кўра юртбошимиз Ш.Мирзиёев 2019 йилнинг 8 октябрида Ўзбекистон Республикасида Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармонни имзолади.

Унга кўра умумий ўрта таълим битирувчиларининг Олий таълимга қамраб олиниши 50% ошиши, бунинг учун Олий таълим соҳасида давлат ва хусусий шерикчиликни ривожлантириш, худудларда давлат ва Олий таълим муассасалари фаолиятини ташкил этиш, Ўзбекистон Миллий Университети ва Самарқанд давлат университетларини мамлакатимиз Олий таълим муассасаларининг флагманига айлантириш, шунингдек республикадаги камида 10 та Олий таълим муассасаларини халқаро эътироф этилган этилган ташкилотлар(QS World University Rankings, Times Higher Education ёки Academic Ranking of World Universities) рейтингининг биринчи 1000 та ўриндаги Олий таълим муассасалари рўйхатига, Ўзбекистон Миллий Университети ва Самарқанд давлат университетларини биринчи 500 та ўриндаги Олий таълим муассасалари рўйхатига ва бошқа вазифалар белгиланган.¹ Шунга кўра мамлакатимизда изчиллик билан ислохотлар олиб борилмоқда. Айниқса бу мамлакатимиздаги сиёсий партиялараро рақобатда ҳам энг муҳим устувор вазифа сифатида кўтарилмоқда.

2020 йил 7 августда "Таълим тўғрисида"ги янги қонун Сенат томонидан имзоланди. Янги қонун мамлакатда замон талабига мос таълим тизимини ткомиллаштиришни ва бир қатор янгича ўзгаришларни ўз ичига олган. Қонуннинг энг муҳим тамойилларидан бири таълим муассасаларини иқтисодий ва ҳуқуқий жиҳатдан янада эркинлаштириш ва нодавлат таълим муассасаларини янада кўпроқ соҳага жалб қилиш ва бу борада хорижий ҳамкорликларни янада кучайтиришларни белгилаб беради.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, ўтган давр ва ривожланган демократик давлатлар тажрибаси, таълимга бўлган эътибор туфайли юксак тараққиётга эришиб келмоқдалар. Шунинг учун соҳани ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишлари сифатида таълимни инсонпарварлаштириш, таълим тизимида эркинликларни жорий этиш, Олий таълим муассасаларини марказлаштирмасдан унга

бир қатор эркинликлар бериш, хусусий Олий таълим муассаларини янада қўпайтириш, таълим соҳасида адолатлилик, нодавлат ташкилотлари билан соҳада хусусий шерикчилигини янада кенг йўлга қўйиш, ижтимоий тарақиётга эришишнинг муҳим омили бўлиб ҳисобланади .

Фойдаланилган адабиёт ва манбалар :

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т.; 1998 й
2. С.Айний. Асарлар, 8 жилдлик, 1-жилд, Т.,1963 й.
3. www.Educationindex.ru
4. www.edu.uzwww.Norma.uz

**METHODS OF DEPICTING THE RELIEF OF THE PLACE DURING
COMBAT OPERATIONS****Ergasheva Yulduz Khalilovna****Basic doctoral student of the National University of Uzbekistan****E-mail: ergayulduz8@gmail.com****Mob tel: (90) -323-84-19****Abstract**

The combat operations of the troops are conducted on the ground and any combat process is closely related to the location. In a detailed study of the place, it is extremely important to distinguish between the methods of depicting the relief on the maps. The skillful use of the tactical features of the relief on the map mainly helps the units to successfully solve combat tasks, so the skillful execution of the assigned combat task is ensured by collecting accurate information about the most important elements of the location combat situation.

Keywords: combat situation, natural and geographical features, mountains, relief, desert, combat action.

Continuous improvement of the combat skills of troops in any field operations requires further improvement of knowledge and skills in military topography. In the field of military topography, the topographic (secret) maps depict the relief with horizontals (lines connecting points of the same height), determine the relative height of the point horizontally on topographic maps, measure the distance between points taking into account the height of the relief cut, take into account the slope and the accuracy of any combat and training exercises conducted by the technique on the ground is ensured. In the Simulation and Modulation Centers of military educational institutions, topographic maps of 2 and 3 sizes and electronic maps enable cadets and servicemen to move in different shapes of the ground, but in such centers, it is not possible to perceive all views of the ground or observe natural barriers associated with the seasons. Knowing the methods of depicting the relief requires the correct use of convenient relief features to succeed in battle in different conditions, day, night, visually impaired situations. Distinguishing relief shapes from each other or reading them through a topographic map can help you move quickly and reliably by determining the given direction, or ensuring a convenient location of equipment and troops. The ability to use topographic maps of different scales, aerial photography in the study of the terrain allows the commander to study and assess the location in advance, both in his position and in the enemy's position, to prepare the necessary information for the march, to make calculations for effective combat missions. It is possible to assess the level of impact of the site through small-scale data related to the distance on the ground, to determine the harmful factors of a nuclear explosion, and, taking this into account, measures to protect against weapons of mass destruction. Of course, this work will be recorded during the reconnaissance process. Recognition Card information is updated by marking missing objects or new ones on the map.

With the help of the card, servicemen should be able to move accurately and in a short time in different seasons and any weather conditions, to perform traffic depending on the location, to assess the protective and masking properties of the relief in different situations.

Many field operations have serious shortcomings in the topographic training of commanders at the operational and tactical level, ie company, platoon, and combat group

commanders have difficulty reading the map, do not know the usual signs, and have difficulty locating them on the map. The history of wars, the experience, and exercises of the Great Patriotic War convincingly show that the place - contributes to the successful conduct of combat operations of units and weakens the enemy, leading to more efficient use of weapons and military equipment [1. P.-6].

Based on the above, we can see that to increase the effectiveness of on-the-ground combat operations, it is important to study the methods and techniques of site observation, location assessment. To do this, it is necessary to study in-depth the armed conflict on the ground, to study and evaluate the characteristics of the relief to move and protect the column to the designated location and to know the essence of methods of depicting relief as a continuous surface (relief, precipitation, air temperature, population density). The ground elevation model DEM (Digital Elevation Model) is constructed based on points selected at the same distance. These dots form a matrix and are stored in computer memory. In a digitizer (graphics tablet), the horizontals are stored in computer memory in the form of lines. The vector model of relief is given by the method of triangulation TIN (Triangulated irregular network) in relief points, lines, and triangles [2. P. 342]. The following methods are used to create digital models of heights:

1. The selected topographic map is scanned and the raster image of the heights is converted to vector format by geocoding;
2. Elevations are automatically determined by a photogrammetric aerial photograph or an image taken from space, and the height of the points is calculated [3. P. 135].

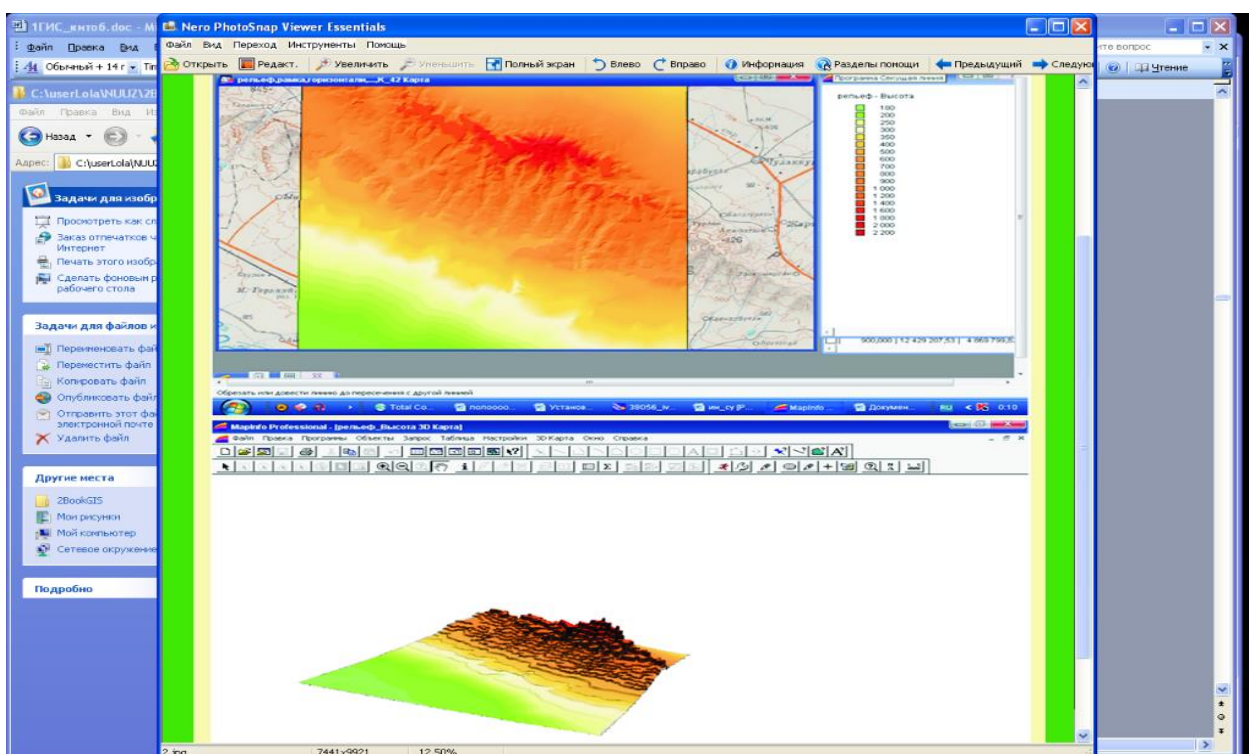

Figure 1. View of the 3D digital model of the location in the program MapINFO in the TIN interpolation method.

Each type of place has its characteristics, which have a positive or negative impact on various aspects of military operations of troops: In the formation of combat structures in attack and defense, the use of military equipment, the speed of movement and speed of attack, in the

organization of the protection of troops from modern means. The characteristics of the place that affect the organization and conduct of military operations, the use of weapons and equipment in battle are called the tactical features of the place. These include grounding, protection, masking, orientation, surveillance, firing control, engineering, and water supply [4. P. 14].

The ability of a place to pass is one of the features that facilitate or impede the movement of troops. This is primarily determined by the presence of paved roads. Thus, in forest-swampy, mountainous, desert areas, highways occupy the most important routes, in which the main movements of troops are concentrated both in attack and defense. In digital topographic maps, the scheme of movement of troops and equipment is developed in a short time, ensuring the effective implementation of the task.

The use of aerial photography and intelligence to eliminate losses and obstacles on the ground is also required, but the commander's ability to read the digital map correctly and fully assess the geographical conditions will ensure a good result in any situation.

Aerial photography of the area provides information on the location and concentration of troops and military equipment, trenches and anti-tank trenches, artillery firing positions, and much more about the enemy needed to make decisions in organizing and conducting a battle. Thus, aerial photography is one of the means of intelligence that provides valuable information about a place.

The creation of modern scientific and technical means is widely used in the military field. This is the most effective, actively used system today for the study and evaluation of location through automated control and management systems. The contradictions between the increase in the flow of information and the existing opportunities for their processing and use depend on the use of new tools, in particular GIS (geographic information system) technology, and the continuous and reliable management of equipment and neighbors on the ground [5. P. 214].

Geographic Information System (GIS) - a user-friendly representation of location data, integration of data within departments (combines data collected in different departments or large areas), based on convenient decisions and a convenient tool for mapping, as well as a coordinate description, is a software and hardware complex that collects, stores and processes information about spatially distributed objects [6. P. 22]. In programs built on the GIS system, the elevation values of the location are entered into an electronic map in the "tiff" format and using the elevation values, a relief shape is formed. The program develops the most optimal options using the method of network analysis, and according to the given scheme, the commander performs the most convenient location by separating the features of the relief. First, the GIS will dramatically reduce the time spent assessing ground conditions and enable the development of effective action plans for troops through complex processing and visual observation of all types of data used on a single basis: based cartographic, operational-tactical, intelligence, background targeting, weather, geophysics, and more.

Conclusion. In conclusion, it should be noted that in the GIS there is an opportunity to solve the task of targeted distribution in an automated mode, taking into account the formation of a clear, combat structure, the location of targets, and other features.

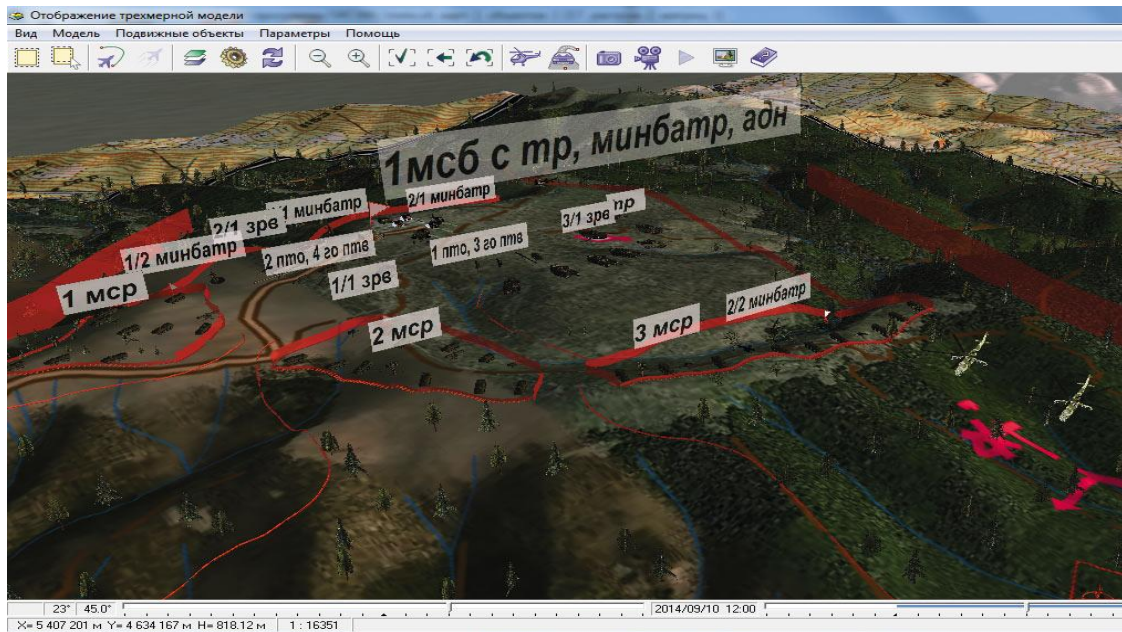

Figure 2. Location of troops and equipment on a three-dimensional electronic map

The main requirement of geoinformation systems for military purposes is to study, analyze and assess the situation, to change and present a large amount of information at a given time, to set targets and prepare flight tasks, the coordinates of which are convenient for use by troops and weapons control bodies in combat planning. Such information is collected on electronic cards. Electronic maps are designed for use in a variety of control bodies and systems, automated control systems of armies and weapons, aeronautics, and provide solutions of computational problems, description, and modeling of the situation and location. Whether the object given on the electronic map is, for example, a bridge, a river, or a building, all its numerical data (metrics, semantics, and explanatory information) are displayed. Based on the above, we offer the following:

- Development of methods for the acquisition of a favorable position for equipment and the army, using forms of relief in the study of the ground using modern technologies;
- Improving the effectiveness of masking and protection using the objects listed in the electronic map;
- Development of an automated movement scheme on the electronic card in a short time in any situation and its effective use in any situation.

References:

1. Bubnov I.A., Kalinin A.K. and others. Military topography. M., Voenizdat, 1964. 394 p.
2. Paul A. Longley, Michael F. Goodchild, David J. Maguire, David W. Rhind. Geographic Information Science and Systems, 2015. 496 pages.
3. Gulyamova L.X. Geoinformation systems and technologies. Textbook. –Т .: Universitet, 2018 y. 187 p.
4. Gavrilov A.V., Andeev V.A et al. Military topography. Uchebnik, 3rd ed. - SPb .: VKA im. A.F. Mojaynskogo, 2018. -528 p. 5. Lure I.K. Geoinformatsionnoe kartografirovanie. Methods of geoinformatics and digital processing of space snapshots. - М .: size-vo KDU, 2008. - 428 p.
5. Plewe B. GIS Online: Information Retrieval, Mapping, and the Internet. - Geoinformation, International, Cambridge, UK, 1997. - 311 pages.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF CHILDREN'S POETRY (BASED ON ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

Muattar Temirova

Master's student at Termiz State University

Faculty of Foreign Philology, Republic of Uzbekistan

Muqaddas Qodirova

Teacher at Termiz State University

PhD in Philology, Republic of Uzbekistan

Annotation. *This article provides theoretical knowledge about children's poetry, its linguistic and cultural features, similarities and differences between English and Uzbek children's poetry.*

Keywords: *children's poetry, linguoculture, linguocultural features, education, mentality, didactics.*

Children's literature is a collection of works of art, science, popular science, and journalism for children and adolescents. We all know that its content is inconceivable without poetry. For a long time, examples of folklore have been taught to educate the younger generation. Children's poetry indicates that a characteristic feature of the texts is the variety of play and poetic forms: lullabies, nursery rhymes, fables, tongue twisters, riddles, numbers, play poems, sayings, chants, etc. Due to the fact that the systematization of the texts cannot be carried out on the basis of a single principle, it seems appropriate to single out such criteria for the classification of poems as thematic, age, functional-pragmatic, genetic, structural and compositional.

We all know that the formation of children's speech is presented as a complex process that includes many diverse and contradictory lines of development, in which the general mental, mental and cognitive development of the child intersect. The formation of speech abilities occurs along with the process of development of the child's cognitive abilities, as his horizons expand, the objective activity becomes more complex, and the range of communicative situations increases. Poetry for children are supposed to help to improve children's speech.

Like all other nations, the Uzbek people, through their poetry, inculcate in the minds of children concepts that are in line with the mentality of the Uzbek people.

Didactics is one of the most important features of children's poetry. One of the main tasks of children's poetry is to call the young generation to goodness, to teach them to love beauty, to instill in them a love for nature, as well as to form love and devotion to the Motherland.

Uzbek poetry, English children's poetry can be influenced by English culture. English children's poetry reflects the history, way of life and views of the English people. However, depending on the content of the text, some differences can be observed in English children's literature.

As proof of our point, let's take the poem "Oink, Oink, Oink" as an example.

The pig rolls in the mud all the day,

Oink-oink, oink-oink.

That is what he likes to say,

Oink-oink- oink-oink- oink.

Curly tail that grows,

*Pudgy little nose,
Mud is where he likes to be,
And it really shows.*

The above example of a poem is taken from English children's literature, which talks about a pig. If we pay attention to the text of the poem, it is said that the pig loves mud, spends all day in it and says oink-oink, which is part of onomatopoeia. Linguistically, in Uzbek children's poetry, poems which is used the word "**pig**" is not found, there are poems with the same meaning, with the use of animal names and the use of slang words.

For instance:

*Mushugim bor qora mosh,
O'zi judayam yuvosh.
Mendan oldin turadi,
Yuz qo'lini yuvadi.*

Unlike Oink-Oink's poem, the name of a **cat** (*mushuk*) is used instead of a pig to describe aspects of the Uzbek **mentality** and **religion**. If we look at the language of the text, both are among the poems created for children. However, animal names were used in each poem, taking into account the linguocultural aspect of the people.

In conclusion, linguocultural components, representing individual national and cultural stereotypes, generally reflect the specifics of the linguocultural situation in Uzbekistan and England, and also contribute to its consolidation and dissemination due to the tradition and popularity of children's poems. Each nation has its own unique and appropriate examples of poetry, all of which serve to educate the younger generation in the spirit of humanity, patriotism and love for the family.

References:

1. Pimenova M.V. The mentality of the people and their language., 2013
2. Elizarova G.V. Culture and language teaching., 2005
3. Vygotskiy L.S. Educational psychology., 1991.
4. Karasik V. I. Regulatory concepts. Language. Consciousness. Communication., 2005.
5. Slyshkin G.G. Linguo-cultural concepts and metaconcepts., 2004
6. Zhumasheva, A. S., Zhumabaeva, Z. E., Zhukenova, A. K., Ismagulova, A. E., & Ryspaeva, D. S. Linguoculturology as science at the present stage of linguistics developments., 2014.
7. Maslova V.A. Lingvokulturologiya [Linguoculturology], 2001.

Websites:

1. www.teachingenglish.org.uk
2. www.wikipteaching
3. www.ziyonet.uz
4. www.booktrust.org.uk

ИЗУЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВО А. С. ПУШКИНА В НАЦИОНАЛЬНОЙ

ШКОЛЕ**Турсунова Розия Хатамовна****Преподаватель Республиканского****специализированного академического****лица музыки при Национальной гвардии Республики Узбекистан**

Аннотация. Данная статья посвящена особенностям изучения творчества А.С.Пушкина во узбекских школах. Несмотря на то, что изучению русской литературы в Узбекистане уделяется большое внимание и в настоящее время переведено и опубликовано множество работ великого русского поэта, творчество А.С.Пушкина в образовательных учреждениях все еще представлено в недостаточной степени.

Ключевые слова и фразы: наследие А.С.Пушкина, лирика, проза

Творчество русского поэта А.С.Пушкина занимает особое место в изучении русской литературы в Узбекистане. Писатель оставил огромное наследие, насчитывающее великое множество произведений, представляющих интерес для читателей во всем мире. В филологии Пушкин рассматривается как создатель современного русского литературного языка. Примечателен и тот факт, что А.С.Пушкин стал первым русским автором, произведения которого были включены в учебные планы школ, колледжей, лицеев и ВУЗов.

В настоящее время Пушкин близок, дорог и понятен узбекскому читателю. Причем стихи его каждый читатель Узбекистана знает на языке оригинала и умеет оценить богатство русского языка. Для многих узбеков именно красочный, богатый и певучий язык Пушкина стал ключом к постижению русской речи и культуры братского народа.

В то же время читатели нашей страны имеют возможность постигать бессмертные творения Пушкина на родном, узбекском языке.

Впервые Пушкин заговорил по-узбекски в конце 80-х годов XIX века, когда в газете «Туркистон вилоятининг газетаси» был опубликован анонимный перевод «Сказки о рыбаке и рыбке». Позднее сказку эту еще несколько раз переводили на узбекский язык, переводя ее по-пушкински просто и ясно, первый перевод все же сохранил свою ценность, ибо с точки зрения возможностей тогдашнего узбекского читателя он был интересен и полезен. Первые переводы классиков русской литературы на узбекский язык осуществлялись русскими людьми, изучавшими язык, культуру, быт и обычаи узбекского народа. Переводчиком пушкинской «Сказки о рыбаке и рыбке» является Николай Петрович Остроумов, тогдашний редактор издания «Туркистон вилоятининг газетаси». Известно, что именно он занимался подготовкой профессиональных переводчиков из лиц местной национальности. Так, в частности, Остроумов принял в свою газету на должность переводчика узбекского поэта Фурката.

В целях ознакомления узбекских читателей с жизнью и литературной деятельностью русских писателей и поэтов газета нередко помещала специальные статьи об их биографии и творчестве. Так, на ее страницах было опубликовано семь статей, приуроченных к 100-летию со дня рождения Пушкина. Тут же помещались и отдельные переводы его стихов. Так было положено начало знакомству узбекского читателя с творчеством русского гения.

В 6 классе в основной программе узбекских школ включены «Сказка о рыбаке и золотой рыбке пушкинское осуждение жадности, скупости и властолюбия, что делало ее привлекательной для читателя. Узбекские просветители стремились включать в программы узбекских школ сказки А.Пушкина», «Сказка о мёртвой царевне и семи богатырях» и стихотворение «Зимний вечер», с которой школьники знакомятся на уроках русской литературы в этом же классе. При изучении этих сказках учащимся рассказываются о биографии и творчестве поэта и об истории появления произведения.

В программе 7 класса включены краткие сведения А.С.Пушкина и стихотворение «Осень», отрывок из произведения романа «Руслан и Людмила». В программу же русской литературы в 8-м классе целесообразно включено стихотворение А.С.Пушкина «К***» (Я помню чудное мгновенье), в которой он раскрывает зависимость драмы одного человека от проблем всего общества в целом на примере бедного чиновника. В 9 классе изучается повесть «Капитанская повесть». Это повесть была переведена на узбекский язык известным узбекским писателем А.Каххаром. Школьники уже достаточно взрослые для того, чтобы самостоятельно сопоставлять произведения различных авторов и выявлять индивидуальные манеры изложения писателей, оценивать влияние культурных особенностей на личность и творчество каждого человека представляет особый интерес. В 10 классе по программе русской литературы изучается тема поэта и поэзии в лирике А.С.Пушкина. Учащиеся изучают стихотворения поэта «Я памятник себе воздвиг» и повести Белкина (Станционный смотритель). Расширение круга изучаемых произведений А.С.Пушкина в узбекских школах – огромный шаг на пути популяризации творчества великого русского поэта в Узбекистане. В школах также часто организуются литературные вечера, посвященные обсуждению жизненного и творческого пути русского писателя.

В 30-е годы переводческая деятельность узбекских литераторов заметно прогрессирует, выдвигаясь на самые передовые позиции. Причем характерно, что наиболее переводимым автором в Узбекистане становится Пушкин. Оно и понятно, ибо приближался очередной юбилей — столетие со дня его гибели.

В 1937 году узбекская пушкиниана пополнилась новыми переводами. Так, например, Айбек завершил перевод «Евгения Онегина», Чулпан — «Бориса Годунова», а Асхад Мухтар — «Скупого рыцаря». Узбекский читатель получил возможность познакомиться с крупнейшими творениями величайшего поэта России на своем родном языке. Одно за другим издательства Ташкента публиковали пушкинские сочинения — «Русалку» в переводе Хамида Олимджана, «Бахчисарайский фонтан» в переводе Усмана Носыра, «Каменного гостя» в переводе Хамида Гуляма, «Моцарта и Сальери», «Медного всадника», «Пир во время чумы» в переводе Максуда Шейхзаде, «Графа Нулина» в переводе Гафура Гуляма. Миртемир перевел на узбекский язык «Руслана и Людмилу» и «Барышню и крестьянку», Иззат Султан «Станционного смотрителя», Маруф Хаким «Дубровского», а Абдулла Каххар — «Капитанскую дочку». В то же время на узбекский язык были переведены десятки его стихотворений. Обратилась к пушкинской поэзии, и поэтесса Зульфия — она перевела девять его стихотворений. В дополнение к сказанному не лишним будет напомнить, что пушкинские юбилеи отмечались на узбекской земле еще в конце XIX века — в Ташкенте и Самарканде, Намангане

и Коканде, Новом Маргелане и Катта-Кургане. Более ста лет назад именем Пушкина назвали одну из самаркандских улиц. Этим именем в Узбекистане называли школы и институты, библиотеки, улицы, площади и парки. Имя великого поэта России Узбекистан чтит и ныне.

Список литературы:

1. Томашевский Б. В. Пушкин: в 2-х т. М. - Л.: Изд-во АН СССР, 1961. Т. 1. 743с.
2. Краткая литературная энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1975.
3. Носиров К. Комментарий к пушкинскому стихотворению. // Звезда Востока, 2016, №1.
4. Пушкин А.С. Собр. соч. в 10 томах, т. 2. – М.: Правда, 1981.

**CHOLG`U IJROCHILIGIDA INNOVATSIYA USLUBIDAN
FOYDALANISH YO`LLARI****Husanova Muyassar Chapayevna****Termiz Davlat Universiteti Magistratura bo`limi 5A111101- Milliy liboslar va
San`at fakulteti Musiqa ta`limi yo`nalishi 2 –bosqich magistranti****Alimova Saboxat Zarifovna****Termiz Davlat Universiteti Milliy liboslar va San`at fakulteti o`qituvchisi .
O`rta****maxsus kasb - hunar ta`limi a`lochisi , “ Shuhrat “ davlat mukofoti sohibasi .****Ilmiy raxbar : Azimov Baxtiyor `Ganiyevich****O`zbekiston Davlat Konservatoriyasi pedagogika fanlari nomzodi dotsent**

Annotatsiya : Ush bu maqolada siz cholg`u ijrochiligida buyuk ustozlarimizning kiritgan usbul va o`zgartirishlardan misollar keltirilgan . Yirik professional sozanda va ustozlarning yuksak mahoratlari , tajribalari va kiritgan yangiliklari haqida ma`lumotga ega bo`lasiz .

Kalit so`zlar : cholg`u , innovatsiya , uslub , musiqa , interfaol metod .

Musiqa madaniyati ta'limining yangi mazmuni yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi.

Hozirgi zamon yoshlari aqliy kamolotining rivojlanib borayotganligi, ularning ilm o'rganishga chanqoqligi, mustaqil fikrlashi va kashfiyotlarga nisbatan cheksiz qiziqishi va ta'lim mazmuniga talabchanligi, o'qituvchining o'z ustida ishlash, malakasini oshirib borishi va ongini yanada rivojlantirishi, ta'lim tizimidagi barcha yangiliklardan boxabar bo'lib borishi kerakligiga asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. So'nggi yillarda pedagogika fani, ta'lim tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan yangi pedagogik texnologiyalar, innovatsiyalar, yangi-yangi pedagogik-psixologik tushunchalar, interfaol metodlarni ta'lim beruvchi tomonidan o'zlashtirilib va qo'llanib borilishi ta'lim mazmunini tubdan o'zgartirib yubordi, desak mybolag'a bo'lmaydi.

Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. U o'z o'quvchilarini mutaxassislik faniga bo'lgan ijodkorlik nuqtai nazari bilan qarashlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiyadan foydalangan holda darsni tashkil etishi kerak bo'ladi. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lim usullarini yaxshi bilishi lozim.

Yoshlarimizni o'zligini anglash, mustaqil, ongli fikrlashga o'rgatish, ularning tafakkurida bo'shliq vujudga kelishiga yo'l qo'ymaslik uchun musiqa maktabida musiqa savodini oshirishimiz, badiiy asar va mumtoz kuy-qo'shiqlarimizga qiziqishini rivojlantirishimiz, ularning musiqiy tafakkuri qay darajada rivojlanishini aniqlashimiz kerak bo'ladi.

Musiqaning muhim jihati ham shundaki, u eng avvalo his-tuyg'ular bilan bevosita bog'lanadi, qolaversa o'rganilayotgan har bir musiqa asar yuksak insoniylik va ma'naviy poklikni namoyish etadi. Musiqa san'ati u bilan shug'ullanuvchilardan yuksak insoniylik ma'naviy poklik va nihoyatda nozik didni talab etadi.

Yoshlarni ma'nan barkamol, ruhan tetik qilib tarbiyalashda musiqiy nafosat olamining o'rni beqiyosdir. Bugungi kunda musiqa san'ati va mutaxassislik darslarini ilmiy-metodik jihatdan har tomonlama takomillashtirib, zamon talablariga mos ravishda olib borishlik mutaxassislik o'qituvchisi oldiga qo'yilgan dolzarb vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi.

Cholg'u ijrochiligida, mutaxassislik darslarini o'qitishning ham o'ziga xos tomonlari ko'p, albatta. Bu uning tashkiliy tuzilishi va amaliy ijrochilik bilan bog'liq ko'rinishlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Bu o'rinda buyuk ustozlarimizning cholg'u ijrochiligida kiritgan uslub va o'zgarishlardan misollar keltiramiz:

Benazir changchi, yetuk bastakor, yuzdan ortiq kuy va qo'shiqlar muallifi, ustoz Faxriddin Sodiqov (1914-1977) Toshkentda ishchilar oilasida tug'iladi.

Faxriddin Sodiqov ilk ko'rinishidagi chang cholg'usidan boshlab, turli o'zgarishlarni boshidan kechirgan changlarning ijrochisidir. Faxriddin akaning so'zlari bo'yicha, **«xalq changchi sozandalar ijrosida asosan qo'llarning oktava bo'ylab parallel ravishda harakatlanishi qo'llanilgan. Kvarta-kvinta intervallarni qo'llash, hamda qo'llarni birin-ketin harakatlantirish chang ijrochiligiga 30-yillardan keyin kirib keladi»**. Sekin-asta miiliy chang sozining rivojlanib borishi, ijrochilikda yangi uslublarni yaratilishiga sabab bo'ladi, Sozanda chang usullarini tanbur, doyra, nogora usullari bilan boyitgan. Mumtoz kuylarni ijro etishda changda ishlatiladigan **«pirrang»** usuli aynan tanbur, doyra usullaridan bo'lib, **«xirrang»** nog'orachilar usulidir. Umuman olganda, Faxriddin aka zarbli cholg'ularda qo'llanadigan usullarni chang usullari bilan chambarchas bog'lagan inson . Faxriddin Sodiqov o'z yo'lini topish bilan birga ijrochilikda **«cho'p chertmak»** noyob musiqiy uslubini va jaranglab turgan tovushlarni qo'l barmoqlari bitan tez-tez so'ndirish usullarini yaratdi.

F.Sodiqov mumtoz kuylarda noyob tovushlar ijro etilayotgan vaqtda chang ustida nafis qo'l harakatlar bajarardiki, o'sha noyob tovush chalinmay qolganini hech kirm sezmas edi. Sozandaning aynan shu noyob qo'l harakati an'anaviy musiqa bilan yangi ko'rinishdagi chang cholg'usi o'rtasida bog'lovchi ko'priq bo'lib, ijrochilik san'atida yangi bir uslub sifatida muhrlandi desak mubolag'a bo'lmaydi.

F.Sodiqov ansambl jamoasi bilan turli vaziyatlarda konsertlar berishar edi, ba'zan turib chalishga ham to'g'ri kelgan. Bunday vaziyatdan chiqish yo'lini ham sozanda izlab topadi. U chang oyoqlari o'rniga fotoapparat uskunasi uchun mo'ljalangan bir-biriga yig'iluvchi va uzaytiruvchi uchta tayyoqchani o'rnatadi. Bu o'z o'rnida og'ir vaznga ega chang cholg'usini yengillashtiradi va qulaylik jihatdan qo'l keladi. 70-yillarda mikrofonlar jadal rivojlanib borayotgan bir davrda, 1973 yilda chang cholg'usining ichiga mikrofon o'rnatadi. O'sha davrdan boshlab tanburchilar va boshqa sozandalarda o'z cholg'ulariga mikrofon o'rnatish jarayoni kuzatiladi.

F.Sodiqov changga o'tirganlarida dunyodan chiqib ketardilar, o'ziga hos tebranishlar, qo'l tashlashlar hosil bo'lar edi. Changning ovozini chiqarmang, nolasini chiqaring derdilar. **Ustozimiz o'z shogirdlaridan chalishdan ko'ra ko'proq og'zaki kuylashni talab qilardi»,** - deydi shogirdlaridan biri Mamasidiq Madaliyev. Demak, ma'lum bir kuyni chuqquroq his etish maqsadida Faxriddin aka bu uslubni qo'llagan bo'lishi mumkin. Chunki musiqa cholg'usi o'zining nafisligi bilan inson ovozigga hamohang bo'lsada, inson ovozi mohiyatan birlamchi va tabiiy hisoblangan.

Yirik professional sozandalar qatoridan o'rin olgan mohir changchi, ustoz sozanda Fozil Xarratov (1926-1971) Xiva shahrida tug'iladi.

Fozil Xarratov musiqiy qobiliyati nihoyatda o'tkir bo'lgan. Chang cholg'usini tiniq va toza sozlashda unga teng keladigan kamdan kam bo'lgan. Ota-bobolari mumtoz kuylarini bilimdoni bo'lganligi sababli, F.Xarratov ham ko'plab yirik san'atkorlarni ijrochilik sirlaridan xabardor bo'lgan va amaliyotda undan mohirlik bilan foydalangan. Chang sozini ba'zi-bir tovushlarini

sezilar sezilmas darajada past yoki baland sozlab, ularning ijrosiga moslagan.

1956 yildan F.Xarratov konservatoriyada o'qituvchilik faoliyatini boshlaydi va bir qator ajoyib shogirdlar yetishtiradi. U mehribon, mehnatsevar va shu o'rinda talabchan ustoz edi. **Bir asar ustida ustoz qanchalar zahmat chekkanligi, o'sha chiqmavotgan texnikaviy bir bo'lakni ellik sakkiz marta takrorlagani, shogirdlaridan biri bo'lgan R.Ne'matovni hayratga solgan ekan. O'z shogirdlariga ham sabot va bardosh bilan mehnat qilish lozimligini o'qtirgan. Asar notasini o'z qo'li bilan ko'chirib olishni shogirdlardan talab etganlar, bu o'z o'rnida har bir nota qayerda joylashganini eslab qolishi uchun muhim ahamiyat kasb etgan.** Bundan tashqari katta konsertlarga shogirdlarni baholi qudrat jalb etishga uringanlar. «Konsert dasturidagi asarlarni mukammal bilmasakda, bizlarga kuy davomida «kvarta» yoki «kvinta» intervallarda usul berib turishni talab etardilar, chunki ansamblda ijro qilishning mushkul tomonlaridan biri bu yoningdagi sozandani ham eshitish, ham unga to'g'ri usul berib turish» - deb o'qtirganlar.

F.Xarratov cholg'u'ga urilgan har bir zarbada dag'al tovush emas, balki yurakni tarzaga keltiruvchi musiqiy tovushni taralishini talab etgan.

Chang torlari ko'p bo'lishiga qaramay, konsertlarda F.Xarratov uchun cholg'u'ga qaramay ijro etish odatiy hol bo'lgan. Bu sirli va aniq zarblarning sababi, sozandani chang ustiga mato yopib mashq qilishlaridandir, Ikkinchidan Fozil akani fikriga ko'ra, yillar davomida qo'l zarblarini bir nuqtaga urilishi, moslashuvga sabab bo'ladi va natijada har bir sozandagaxos bo'lgan tovush chiqarish uslubi, ijro yo'li shakllanadi.

Bunday murakkab, hamda yuksak mahoratni talab etadigan musiqa asarlarini maromiga yetkazib chalish uchun ijrochi-sozanda maxsus tayyorgarlikka ega bo'lishi lozimligi oddiy haqiqat. Maxsus tayyorgarlik deganda sozandaning ijrochilik malaka va ko'nikmalarini nazarda tutmoqdamiz.

Xo'sh, nima uchun mashq va gammalar ijro etish kerak? Mashq va gammalarning sozanda uchun foydasi nimadan iborat? Ko'p yillik o'qituvchilik tajribasi shuni ko'rsatadiki, sozandaning mahorati asosini tashkil qiluvchi malaka va ko'nikmalarni shakllantirishda maxsus mashqlar, xususan, gammalarni tizimli ravishda o'rganish hamda muntazam takrorlab borishning ahamiyati juda katta. Boshqacha qilib aytganda, gamma va mashqlarni muntazam ravishda takrorlab turish sozanda mahoratining "poydevorini" tashkil qiladi. Yana shu narsa tajribadan ma'lumki, aytib o'tilgan "poydevori" mustahkam bo'lmagan sozandalarning ijrosida malum kamchiliklarni ko'rishimiz mumkin.

O'qituvchilik tajribasidan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlash lozimki, gamma va mashqlarni tizimli ravishda, muntazam chalib borish quyidagi imkoniyatlarni yaratib beradi:

1. Ijro paytidagi sozanda gavdasi va cholg'uni to'g'ri tutish (postanovka)ni nazorat qila olish.
2. O'ng va chap qo'llarning to'g'ri harakatlanishini kuzatish va ulardagi mayjud kamchiliklarni bartaraf etish.
3. Ijro etilayotgan tovush sifatini yaxshilash.
4. Turli ijro etish uslublarini o'zlashtirish.
5. O'ng va chap qo'llar harakatining mutanosibligiga erishish.
6. Pozitsiya almashuvi va har-xil "sakrash"larni ravon ijro eta olish va h.k.

Bundan tashqari, ko'pgina tajribali ustozlarning fikricha, gamma va mashqlarni muntazam chalib turish" sozandaning xotirasi (eslab qolish qobiliyati)ni mustahkamlashga yordam beradi.

Yuqorida keltirilgan malaka va ko'nikmalarning barchasi pirovard natijada sozandaning

muayyan musiqa asarini to'laqonli ravishda, maromiga yetkazib ijro eta olishi uchun xizmat qilishi kerak. Ya'ni, egallangan malaka va ko'nikmalar musiqa asarining ijrosidan alohida holda bo'lishi mumkin emas. "Maqsad (mazmun, musiqa, takomiliga yetgan ijro) qanchalik aniq bo'lsa, bu narsa unga etishish uchun vositalarni shunchalik aniq darajada ko'rsatib beradi". Shuning uchun ham sozandalik san'atini egallashga bel bog'lagan yoshlar har bir mashg'ulot oldidan o'z maqsad va vazifalarini aniq belgilab olishlari lozim.

Dars jarayonida o'qituvchi yangi asarni tahlil qilishda musiqa tinglashdan foydalansa va o'qituvchi tomonidan jonli ijro etilsa yanada qiziqroq bo'ladi. Musiqa tinglash faoliyatini texnik vositalar orqali amalga oshirish bilan o'quvchining musiqiy dunyoqarashi kengayadi. O'rganayotgan yangi asarni tezroq tushunishiga imkon beradi. Mutaxassislik darslarida o'quvchilar musiqa tinglash, kuylash, cholg'u asboblariga jo'r bo'lish kabi harakatlarni bajarish bilan birga ritmik harakatlarni to'laqonli ravishda bajarishlari shart. Bu bilan o'quvchining tinglash, diqqatni bir joyga to'plash, musiqa ohangiga mos harakat bajarish, chapaklar asosida ritmga jo'r bo'lish orqali qobiliyatlari rivojlanadi.

Dars mashg'ulotlarida ma'ruza, hikoya, tushuntirish, namoyish qilish, ko'rsatish, musiqa tinglash, suhbat, savol-javob, ovoz sozlash mashqlarida har birining mazmun-mohiyatiga ko'ra mavjud shart-sharoit, o'qituvchi va o'quvchilar imkoniyatiga muvofiq tarzda texnologiyalarni tatbiq etish mumkin. Bunda musiqa o'qituvchisining ham o'ziga xos xususiyatlari namoyon bo'ladi. Musiqa san'atiga muhabbat, qiziqish, darsni emotsional ko'tarinki ruhda o'tkazish, pedagogik mahoratni rivojlantirib borish, bolalarni sevish, ulardagi musiqiy qobiliyat, qiziqishlarni e'tiborga olish va ularni ruyobga chikarishga intilish shular jumlasidandir.

Agar o'qituvchida bu kabi xususiyatlar bo'lmasa, har qanday pedagogik texnologiyalar ham quruq mazmunsiz va qiziqarsiz samarasiz bo'lib qolishi hech gapmas. Chunki har qanday ta'lim shakli, modeli, turi o'qituvchining pedagogik mahorati, bilimi, malakasi va pedagogik faoliyatsiz kutilgan natijani bermasligi aniq.

Ma'lumki, musiqa o'qituvchisi o'quv-tarbiya ishlarini baravariga olib boradi. O'quvchilarni musiqa san'ati orqali tarbiyalashda o'qituvchining yaxshi sozandalik mahorati, yaxshi ovozga ega bo'lishi, nota o'qish, turli vositalardan oqilona va o'rinli foydalana olishi, so'z mahorati, o'quvchilarning qobiliyatlarini oshira bilishi muhim. O'qituvchining o'zi biror bir cholg'u asbobida kuy ijro etsa yoki qo'shiq kuylab bersa, o'quvchilariga o'zgacha yoqimli ta'sir etadi, ularning kayfiyatlari ko'tariladi.

Musiqa o'qituvchisi bulardan tashqari darslarni kuzatib borishi lozim. Doimiy kuzatishlar sababli o'qituvchi pedagogik mahoratini oshirib boradi. U vaziyatni baholash, o'quvchilarni ichki tuyg'u, qiziqish va qobiliyatlarini sezishga o'rganadi.

Mutaxassislik darslarida, cholg'u ijrochiligining o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatlari, shuningdeq o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar taxlili va ularning umumiy ijodiy-ijobiy jihatlarini umumlashtirish o'zigagina xos bo'lgan yangi turlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib ularni cholg'u ijrochiligida mutaxassislik darslariga tadbiq etish yaxshi natija beradi.

Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kafiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Abramova M , Galiyeva D " Musiqa " 2 – sinf . O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma . `G. `Gulom nashriyoti Toshkent 2008 y

2. Mahmudov M. "Pedagogik mahorat " Toshkent 2002 y
Yo`ldoshev J. " Yangi pedagogik tehnologiya " Toshkent 1999 y

ISSIQLIK QABUL QILUVCHI QUYOSH KALLEKTORLARINING TUZILISHI VA TURLARI

E.Z. Imamov¹ Sh.A.Ashirov² X.B. Erkinov³

¹ - Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti fizika kafedra professori
erkinimamov@mail.ru

² - Guliston Davlat Universiteti fizika kefedra mudiri - tel: +998943531962

³ - Guliston Davlat Universiteti magistratura talabasi - tel: +998915061112

Annotatsiya: Ushbu maqolada fotovaltaikaning fizik asoslari fanidagi o'quv jarayonlarida foydalanish uchun tayyorlangan materiallar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Issiqlik qutisi, kollektor, quyosh qurilmalari, vakuum, radiatsiya, nurlanish.

Аннотация: В статье рассмотрены разновидности солнечных водонагревательных устройств (коллекторов), их структура и схемы их установок.

Ключевые слова: теплоизолятор, коллектор, солнечные установки, вакуум, радиация, излучение энергии.

Abstract: The article considers the types of solar water heating devices (collectors), their structure and schemes of their installation.

Keywords: heat insulator, collector, solar installations, vacuum, radiation, energy radiation.

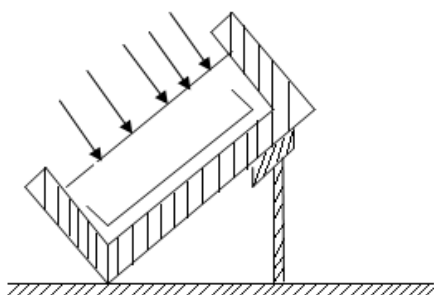
Quyosh suv isitgichlar va ularning rivojlanish holati

Uncha yuqori bo'lmagan temperaturali suvdan foydalanish hayotimizda odat bo'lib qolgan. Bunday holatni ko'pchilik sanoat va qishloq ho'jaligi ishlab chiqarish korxonalarida hamda maishiy xizmat turlarida (hammom, dush, kir yuvish) ko'rishimiz mumkin.

Bunday faoliyatni amalga oshirishda, quyosh energiyasini radiassiyasidan keng ko'lamda foydalanilinish mumkin va undan foydalanib, sho'r suvlarni chuchuk suvlarga aylantiriladi, poliz ekinlarini quritiladi, issiqxona va binolarni isitishda foydalansa bo'ladi. Bunday qurilmalar past temperaturali quyosh qurilmalari deb ataladi.

Quyosh nurlari biror jism sirtiga tushganida uning ma'lum qismi yutiladi, qolgan qismi esa jism sirtidan qaytadi. Yutilgan nur energiyasi o'z navbatida energiyaning boshqa turlariga masalan, issiqlik energiyasiga aylanadi. Buni amalga oshiradigan eng sodda qurilma "issiqlik qutisi" deb nomlanadi. Shuning uchun dastavval "issiqlik qutisi" tuzilishi va ishlash jarayoni bilan tanishaylik.

Yog'och quti olib, uning tagiga va yon devorlariga issiqlikni yomon o'tkazadigan material (yog'och qipig'i, qamish, somon yoki boshqa birorta material) solinadi va izolyassiyalanadi. So'ngra quti ostidagi issiqlik izolyassiyasi ustiga va qutining yon tomonlarini yaltiramaydigan qilib, qoraga bo'yalgan tunka bilan qoplanadi. Quti ustini deraza oynasi bilan qoplashdan hosil bo'lgan bu qurilmani quyosh nurlariga tik ravishda o'rnatiladi (1-rasm).

Bir oz vaqt o'tgach quti ichidagi havoning temperaturasi orta yotganligini termometr orqali kuzatamiz. Bir qavat oyna bilan qoplangan va osti, yon tomonlarida issiqlik izolyatsiyasini amalga oshirilgan bunday qurilmaning ichida havoning temperaturasi 70–75°C gacha etishi mumkin.

1 –rasm.” Issiqlik qutisi”ning Shuning uchun eng sodda turdagi bunday issiqlik tuzilish sxemasi. to’plovchi qurilmalar “issiq quti” nomini olgan.

”Issiq quti” ning ishlash printsipli deraza oynaning o’zida quyosh nurlanishining ko’rinadigan va ko’rinmaydigan qismlarini o’tkazish xossasiga asoslangan. Deraza oyna o’ziga tushadigan quyosh nurlarining ko’rinadigan qismini yaxshi o’tkazgani uchun tiniq ko’rinadi. Bunday oynalar to’lqin uzunligi 0.3 mkm dan qisqa va 3 mkm dan uzun to’lqinlarni o’tkazmaydi.

Shvessaryalik fizik Benediktom Sossyuar birinchi marta “issiq quti” ni 1770 yilda yasagan va bir qavat oynada 383K temperature hosil qildi. Anglyalik astranom Jon Gershel esa bunday qurilma yordamida 393K temperature oldi.

Quyosh nurlari “issiq quti” oynasiga tushgach, uning ma’lum qismi quti ichiga o’tadi. Deraza oyna o’ziga perpendikulyar ravishda tushayotgan quyoshning nurlanish energiyasining tahminan 83 foizini o’tkazadi. Quti ichiga o’tgan quyosh nurlarini qora rangga bo’yalgan tunuka yutadi, uning temperaturasi orta boshlaydi, bu o’z navbatida quti ichidagi havoning ham isishiga olib keladi. Isiyotgan qora jismning chiqargan nurlanishi, quyosh spektrining infraqizil sohasiga to’g’ri kelganida yana quti oynasi tomonidan tashqariga o’tmaydi. Natijada biror aniq temperaturada “issiqlik quti” ichida issiqlik muvozanati o’rnatilgunga qadar undagi havoning temperaturasi orta boradi. Bu holat qutining ichiga kiradigan quyosh energiyasi bilan qutining ichkarisidan atrofda muhitga yo’qotadigan issiqlik energiyasi tenglashganda ro’y beradi.

Yoz kunlari 60–70⁰C temperaturalar olish uchun “issiq quti” ni bir qavat oyna bilan qoplash etarli bo’ladi.

Quyosh qurilmalarini turlari

Quyoshning nurlanish energiyasini to’plamasdan ishlaydigan yuqoridagiga o’xshash “issiq quti” turidagi quyosh qurilmalari hozirgi vaqtda eng ko’p tarqalgan qurilmalardir. Past temperaturali quyosh qurilmalarini shartli ravishda quyidagi turlarga bo’lish mumkin:

1. Quyosh suv isitgichlari.
2. Quyosh suv chuchutgichlari.
3. Quyosh issiqxonalar va parniklari.
4. Quyosh quritgichlari.
5. Quyosh sovitgichlari.

Agar quyosh qurilmalariga 90⁰ burchak ostida quyosh nurlari tushsa, hisoblash ishlari shuni ko’rsatadiki, quyosh nurlarining normal bilan shisha orasidagi tushish burchagi o’zgarishi bilan «issiq quti» ning issiqlik isrofi ham o’zgaradi. Bir qavatli shishada 82%, ikki qavatli shishada 69%, uch qavatli shishada 50 % va x.z tushuvchi quyosh nurlanish radiatsiyasini o’tkazadi. “Issiq qutiga” tushuvchi quyosh nurlari 90⁰ burchak hosil qilsa eng kam issiqlikni isrof qilish kuzatiladi.

Quyosh suv isitgichlari

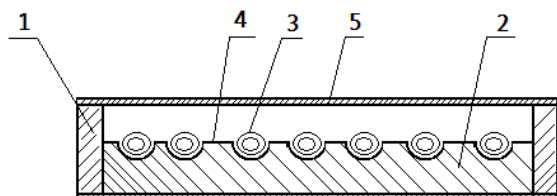
Hozirgi vaqtda quyosh qurilmalari orasida eng ko’p tarqalgani Quyosh suv isitgichlaridir. “Issiq quti” turidagi turli xil quyosh suv isitgichlari asosan yog’och quti-rom, ishchi sirt-qozon, oyna va issiqlik izolyatsiyasidan iborat bo’ladi. Quyosh nurlari isitgich oynasidan o’tgach qora rangga bo’yalgan qozonga tushadi va uni isitadi. Natijada qozondagi suv ham isiy boshlaydi. Issiqlik izolyatsiyasini yaxshi amalga oshirilsa, issiqlik o’tkazuvchanlik va konvektsiya bo’yicha issiqlik yo’qotish kamayadi. Quyosh suv isitgichlarining turlari juda ko’p bo’lib, ular bir-biridan asosan qozonlarining tuzilishi bilan farq qiladi.

Oddiy bochka shaklidagi suv isitgichlar.

Berk qoraga bo'yalgan bochka idish ichiga quyilgan suv yoz kunlarida isiydi. Bunday isigan suvlardan foydalanib maishiy xizmat ko'rsatish ishlarida, kirlarni yuvish va oshxonalardagi idish - tavoqlarni tozalashda foydalanish mumkin bo'ladi. Ko'pgina shaxsiy xo'jaliklar dushdan shunday maqsadlarda foydalanadilar. Turli turlardagi past temperaturali isitgichlarning samaradorligi ayniqsa "issiqlik quti" turi eng yaxshi qurilma ekanligini ko'rish mumkin.

Quvurli quyosh suv isitgichlari

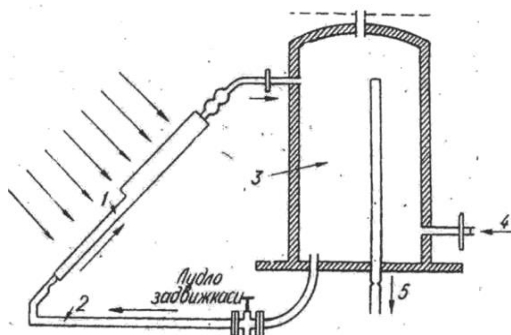
Suv isitgichlarning turlari orasida eng qulayi quvurli quyosh suv isitgichlari ekan (2-rasm). Quvurli suv isitgichida yog'och quti (1) ning tagiga issiqlik izolyassiya qatlami (2) joylanadi. Issiqlik izolyassiyasi ustini qoraga bo'yalgan

2-rasm. Quvurli quyosh suv isitgichi tuzilishining prinssipial sxemasi.

mahkamlanadi, kichikroq o'lchamga ega isitgichlarda quvurlarni kollektorlarning mos joylarida bevosita kavsharlab quyiladi.

Kichikroq o'lchamga ega bo'lgan suv isitgichlarning yuzini bir qavat oyna, kattaroq (yuzi 10 m^2) isitgichlarda esa odatda isitgich yuzining ustki qismini ikki qavat oyna bilan qoplanadi.

3-rasm. Suv isitgichni bak-akkumulyator bilan ulanish sxemasi.

bundan tashqari bak-akkumulyator pastki ssirkulyatsiya quvuri (2) yordamida isitgich (1) ning pastki kollektor quvuriga biriktirilgan. Isitgich yuqorisidagi kollektor quvuri ham ssirkulyatsiya quvuri orqali bak-akkumulyatorning ustki qismi bilan tutashtirilgan bo'ladi.

Isigan suvni bak-akkumulyatordan quvur (5) bo'yicha olib ketiladi. Qo'zg'almas qilib joylashtirilgan bunday suv isitgichni janub tomonga qaratib quyosh nurlanish radiassiyasi maksimal tushadigan qilib ufqga og'ma ravishda o'rnatiladi. Suv isitgichdan yoz oylaridagina foydalanish nazarda tutilsa, uni janubga qaratib ufq bilan olingan joyning geografik kengligidan $10-12^\circ$ kam burchak ostida o'rnatiladi. Agar suv isitgichdan 7-8 oy davomida foydalanilsa, ularning olingan joyning geografik kengligiga teng burchakda ufqga qiya qilib o'rnatiladi.

Bak -akkumulyatoridagi suv sathi ustki kollektor sathidan past bo'lmasligi kerak, aks holda termosifon aylanish ro'y bermaydi. Bak - akkumulyatorni sovuq suv bilan ta'minlash suv o'tkazish tizimi yoki boshqa biror katta hajmli idish - bochka orqali bajariladi. Bak-akkumulyatoridagi suvning temperaturasi "Ludlo" kranini ochish yoki yopish bilan boshqariladi. Yoz vaqtida kun davomida quvurli suv isitgichda suvni 15°C dan 50°C gacha isitilgan suv

metall tunuka qozon (3) bilan qoplangan. Qozon (3) dagi parallel kanalchalarga metall quvurlar (4) yotqizilgan bo'lib, quvurlarning ikkala uchiga rezinka quvurlar yordamida katta diametrli quvur-kollektor

3-rasmda quvurli suv isitgichi bak-akkumulyator (olinadigan issiq suvni yig'uvchi idish) bilan ulash sxemasi ko'rsatilgan. Bunda bak akkumulyatori isigan suv yig'iladigan va issiqlikni yomon o'tkazadigan moddalar bilan o'ralgan idishdan iborat. Sovuq suv keladigan quvur (4) bak-akkumulyator (3) ning pastki qismiga ulangan,

isitgichning har 1 m^2 yuzasdan 60 -70 l gacha, 75°C gacha isitilganda 20-30 l gacha suv olingan. Isitgichning 1 m^2 yuzida kun davomida isitiladigan issiq suv miqdorini isitgichning unumdorligi deyiladi va u:

- 1) suv isitgichning quyoshning ko'rinma harakati bo'yicha burila olishligiga;
- 2) isitgichdan olinadigan issiq suv, sovuq suv va muhit temperaturasiga;
- 3) isitgichning konstruktsiyasiga;
- 4) isitgichni yasashdagi ish sifatiga bog'liq bo'ladi.

Quyosh suv isitgichlarini yasash uchun sarflangan xarajatlar 2.5-3 yilda qoplanadi. Shuning uchun quyosh suv isitgichlarini keng joriy qilish zarur.

Endi quyosh suv isitgichdan foydalanishga misollar keltiraylik. Quyosh isitgichlarida mamlakatimiz sharoitida yoz oylarida hammomlarda, kir yuvish bo'limlarida, dam olish lagerlarida, sanatoriyalarda issiq suv etkazib berishda foydalanish mumkin. Shuningdek, daladagi fermer xo'jaliklari shiyponlarida, ayrim oilalarda, maktablarda quyosh suv isitgichidan foydalanish ko'p qulayliklar yaratadi. Shunday qilib, quyosh suv isitgichlari turli-tuman sohalarda qo'llaniladi.

O'zbekistonda, xuddi butun dunyodagi singari quyosh energiyasidan keng miqyosda foydalanishga tayyor bo'lgan sohalardan biri uni issiqlik energiyasiga aylantirish va hosil qilingan issiqlikdan issiq suv ta'minoti tizimlarida manba sifatida foydalanishdir. Bunday tizimlar jahon amaliyotida quyoshiy issiq suv ta'minoti tizimlari deb ataladi. Mazkur tizimlarning asosiy unsuri quyoshiy suv isitgich qurilmalari bo'lib ular yordamida sovuq suv haroratini $60\div 70^{\circ}\text{C}$ va undan yuqorigacha ham ko'tarish mumkin.

Muqobil energiya manbalaridan keng miqyosda foydalanishdan ko'zlangan asosiy maqsadlar Respublikamizda energetik havfsizlikni ta'minlash, aholining maishiy turmush sharoitlarini yaxshilash, kelgusi avlodlar uchun an'anaviy organik yoqilg'i zahiralari asrash, hamda mavjud ekologiya holatni yumshatishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G.Umarov, A.Ershov "Quyosh inson xizmatida" Fan nashriyoti. Toshkent 1972 y.
2. T.Sodiqov, B.Xayriddinov "Quyosh energiyasini akkumulatsiyalash" Fan nashriyoti Toshkent 1996 y.
3. G.Y.Umarov, R.T.Rabbimov, R.R.Avezov, M.U.Usmonov "Использование низкопотенциальных солнечных установок" Toshkent 1976 y.
4. B.Xayriddinov, B.Xolliyev "Quyosh meva quritgichlari" Fan nashriyoti. Toshkent 1990 y.
5. B.Xayriddinov, T.Sodiqov "O'rta maktabda fizika kursini o'qitishda geliotexnika materiallaeidan foydalanish" O'qituvchi nashriyoti. Toshkent 1985 y.
6. M.D.Kim "Quyosh parniklari va tiplitsalari" O'qituvchi nashriyoti. Toshkent 1998 y.
7. T.Sodiqov, A.B.Vardiashvili "Gelioteplitsalar va ularning issiqlik rejmlari" O'qituvchi nashriyoti. Toshkent 1996 y.
8. P.P.Mixaylov "Geliotexnika v shkole" O'qituvchi nashriyoti. Toshkent 1977 y.
9. Infarmatsionnoy sobsheniy N_{131}^0 (prospect geliotexnicheskex ustanovok) G.T.I. AN. O'Z.R "fan" Toshkent 1975 y.
10. I.A.Karimov "Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bortaraf etishning yo'llari va choralari" nomli kitobi.
11. Г.Бекман, П. Гилли Тепловое аккумуляирование энергии. Пер. с англ.- М. Мир, 1987.

12. Дж. А. Даффи, У.А. Бекман Тепловые процессы с использованием солнечной энергии. Мир, 1977.
13. Абдуллаев А. Нестационарные тепловые режимы и оптимизация основных параметров пленочных гелиотеплиц полуцилиндрической формы. Дисс...к.т.н. Ташкент – Гулистан. 2007.
14. Pavlov M.D. Praktikum po agrometeorologii. L. Hidroizdat. 1984. с. 184.
15. Sterizat M.S. Meteorologicheskie pribori i nablyudeniya. L. Hidrometeoizdat, 1969.
16. www.hozir.org

ADABIYOTNING HAYOTIMIZDAGI AHAMIYATI

Sotliqova Barchinoy Alisherovna

Alisher navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Bugungi kunda adabiyot fanining mohiyatini anglash katta ahamiyat kasb etadi. Chunki u insonning ruhiyatiga ta'sir etadi, ruhsiz tana esa tirik murda kabidir. Ushbu maqola adabiy, badiiy adabiyotning hayotimizdagi ahamiyati va qimmatini haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: Badiiy adabiyot, ilmiy va tarixiy qo'llanmalar, dialektizmlar va istorizmlarning badiiy vazifasi.

“Tarixiy xotirasiz – kelajak yo’q” – degan edi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov. Albatta, biz farovon kelajak qurishimiz uchuntariximizdan boxabar bo'lishimiz, undan tegishli xulosalar chiqarishimiz va tajribalar to'plashimiz kerak. Buning uchun bizga ham ma'nan, ham ruhan yordam beruvchi vosita – **adabiyot**dir. Xo'sh, uning bu boradagi xizmatlari qanday? Nega u o'tmish borasida bizga xabar beruvchi muhim vosita bo'la oladi? Adabiyotlardan boshqa darsliklar, qo'llanmalar ham bor-ku, degan savollar tug'ilishi tabiiydir. Keling, ushbu savollarga o'z dunyoqarashimga tayangan holda fikrlarimni bayon etay. Zero, mening ko'zlagan maqsadim ham aynan shu!

Oydek ravshanki, tariximizni o'rganish bo'yicha turli xil darsliklar, qo'shimcha qo'llanmalar talaygina. Biz ularni o'qib yurtimiz va butun dunyo xalqlari tarixiga oid batafsil ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Hatto biz bunday darsliklar- u qo'llanmalar orqali aniq sitatalar, aniq ma'lumotlarni bilib olamiz. Bu xususida, tabiiyki, uning xizmati katta. Endi badiiy adabiyotga keladigan bo'lsak, uning tariximizni anglab yetish borasidagi xizmati shundan iboratki, adabiyot insonning qalbiga, his- tuyg'ulariga, shuningdek, ruhiyatiga ta'sir eta oladigan qudratli kuchdir. Yuqorida aytilgan qo'llanmalar bizning aqlimizga ta'sir etadi va ilmiy ma'lumotlarga ko'proq ega bo'lishimizda yordam beradi, lekin ular hissiyotlarimizga yoki ruhiyatimizga ta'sir etolmaydi, chunki unda bunday qudrat yo'q. Badiiy adabiyotlarning vazifasi esa aynan shudir.

Adabiyot – ma'naviyat kaliti, ruhiyatimiz, qalbimiz ko'zgusi. Ma'rifatparvar shoirlarimizdan Cho'lpon ta'kidlaganidek: “ Adabiyot chin ma'nosi ila so'ngan,so'ngan,qoralangan,o'chganmajruh,yarador ko'ngilga ruh bermak uchun faqat vujudimizga emas, qonlarimizga qarab singishgan qora balchiqlarni tozalaydurg'on,o'tkir yurak kirlarini yuvadurg'on toza ma'rifat suvi bo'lg'onlig'idan bizga g'oyat kerakdir...”

Uning millatimiz hayotimizdagi ahamiyati katta. Men bu fikrlarim orqali ilmiy asarlar, qo'llanmalar befoyda, ularning yordamidan adabiyotimizning xizmati yuqori yoki ulardan ko'ra ko'proq adabiyot o'qing demoqchi ham emasman. Agar meni to'g'ri anglagan bo'lsangiz, aytmoqchimanki, har narsaning o'z bor, o'z yo'li, o'z vazifasi bor. Shunday ekan, ilmiy qo'llanmalarining xizmati o'ziga yarasha, o'z o'rniga ko'ra katta ahamiyatga ega hamda badiiy adabiyotning vazifasi, yo'li boshqa, o'rni boshqa. Ta'kidlab aytadigan bo'lsam, ikkalasining ham maqsadi bitta umumiy, bosh vazifa – ya'ni yoshlarga, yurtimiz, dunyo tarixi haqida tushuncha berish, o'tmishdan kelajak yo'lida zarur xulosa tajribalarga ega bo'lishlarini ta'minlash va shu orqali farovon kelajak barpo etishga qaratilgan. Shu umumiy vazifani amalga oshirishda har qaysining o'z yo'li bor. Jumladan, ilmiy qo'llanmalar odamlarga tarix haqida aniq ma'lumotlar berishi, o'tmish hodisalarini inson xotirasida batafsil voqealantirishi, o'tmishdagi adolat- u adolatsizliklar borasida tinglovchini bobabar qilib, o'ziga qiziqitira olishi bilan ajralib tursa, badiiy adabit ana shu ma'lumotlarga tayangan holda inson ongiga ta'sir qilishi, uni badiiy

yo'sinda o'sha tarixiy jarayonlarga kiritib qo'yish qudratiga egaligi, o'sha zamon hodisalarini to'g'ri anglab yetish, tushunishga ko'maklashishi, inson ma'naviyatini yuksaltirish qobiliyatiga egaligi, ona tilimizning o'z ichki imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda, jumladan, dialektizmlar, istorizmlar, arxaik so'zlarni qo'llash orqali o'tgan davrdagi kishilarga xos qirralarni, ularning qaysi hududga mansubligini, ma'naviyati va ruhiyatiga xos eng nozik belgilarigacha ochib bera olishi bilan ajralib turadi. Shuni bilishingizni xohlardimki, adabiyot tarbiya vositasi bo'lsa, yuqorida aytib o'tilgan fanniy qo'llanmalar aqlimiz murabbiylaridir.

Mening muddaoyim adabiyotning hayotimizdagi ahamiyati g'oyat katta ekanligini anglatishdir. Fikrimcha, ilmiy qo'llanmalar bilan adabiyot bir – biriga bog'liq. Ular o'zaro tayangan holda o'z maqsadlarini amalga oshiradi. Aytmoqchimanki, biz uchun ikkalasi ham muhim. Faqat ularning har birining o'z yo'nalishi bor. Prezidentimiz Shavkat Miromono'vich Mirziyoyev: "Adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi", - degan so'zlari, shubhasizki, mening fikrlarimning o'rinli ekanini tasdiqlaydi. Zero, yurtboshimiz bu borada katta ishlarni amalga oshirmoqda (bu haqda sizning xabardor ekanligingizga aminman).

O'rni kelganda, ustoz shoirimiz Oybek so'zlari mening o'ylarim haqiqatligini yana bir bor isbotlaydi: "Adabiyot turmushni aks ettiradi, turmushdagi voqealar, hodisalar, fikr va tuyg'ularni umumiy lashtirib, obrazlar bilan turmushni, dunyoni anglatishga tirishadi. U o'z taraqqiyotida xalq hayotini, kurashini, orzu-armonlarini, his-tuyg'ularini, xayollarini, yangi jamiyat qurish yo'lidagi faoliyatini badiiy aks ettirib rivojlandi..."

Qo'shimcha qilib aytamanki, adabiyot buyuklar ta'riflaganidek bir mo'jiza ekan, bu mo'jiza samarasini yuksaltirmoq uchun uni maktabda o'qitishning turli qiziqarli usullarini yaratish tarafdoriman. To'g'ri, bu borada ham hozirgi kunda har bir iqtidorli yoshlar o'z iqtidorini namoyish etishdi. Fikrimcha, adabiyot darslarining takrorlash qismida yoki mavzu yakunlangandan so'ng, masalan, mavzuga doir topishmoqlar keltirilsa, ayniqsa, bolalar uchun qiziqarli va yanada quvnoq bo'lardi, shuningdek, mavzuni to'liqroq, kengroq tushunishga, esda qolishiga yordam bergan bo'lardi. Misol uchun:

Oyoqlarin qimtib o'tirib
Tikkani – tikkan,
Bahaybat odam- u yakkashoxni ham
Yutgani- yutgan.

Bu badiiy topishmoqda aka-uka Grimmlarning "Botir tikuvchi" ertagi qahramoni Gans tasvirlangan.

Xullas, adabiyot sohasida kichkintoy bolajonlar-u hurmatli tengdoshlarim uchun, xususan, Vatanim uchun shu kabi bir necha g'oyalarimni yuzaga chiqaraman, nasib qilsa, ular o'z kitobxonlarini topadi.

Aziz do'stlar! Men sizga o'z fikrlarimni to'g'ri bayon etdim degan umiddaman. Siz ham adabiyotning o'z maqsadini, ilmiy asarlarning o'z yo'nalishini tushunib yetganingizga ishonaman.